

15:de årg. 1912.

September.

N:r 4.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1912 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmärkingar* och granskningar af nytkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Biblioteksamanuensen K. TYNELL såsom redaktionssekreterare.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i november 1911.

P. Fahlbeck.

Ekonomisk krigsberedskap.

Några synpunkter

Af

Professor Pontus Fahlbeck.

Sedan nära femtio år tillbaka arbeta vi på försvarets ordnande utan att ännu vara färdiga därmed. Försvarsfrågan har också varit och är alltjämt det kanske säkraste skiljemärket mellan partierna. Och städse har striden gällt, huru mycket man bör offra på försvaret i personlig tjänst och i penningar. Öfnings-tid och utrustning af alla slag, däri inberäknadt fartyg och fästningar m. m., ha sålunda utgjort föremålen för alla tvister och alla omsorger. Helt naturligt, då försvaret både som försvarsbörda, den i den svenska politiken förhärskande synpunkten, och som krigsorganisation består uti just dessa och intet annat — så länge fred är rådande. Blir det krig och den stora apparaten skall träda i verksamhet till skydd för folk och rike, då kräfves ännu en sak — pengar.

Försvaret tarfvar betydande medel redan i fredstid, men detta ingår som ett ordinarie led uti detsamma. Utbryter krig, så komma härtill försvarets sättande på krigsfot och krigföringen. Och båda sluka stora summor. Ty för att föra krig fordras, som ett bekant ord af Napoleön säger, för det första pengar, för det andra pengar och för det tredje återigen pengar. Hvad har man gjort för ordnande af denna försvarsberedskap, den ekonomiska? Ungefär ingenting. Och anledningen därtill är, att man rakt icke tänkt på densamma. Likväl innehåller själfva författ-

ningen ett stadgande uti RF § 63 om de båda s. k. kreditiven, som bort hålla tanken äfven på denna krigsberedskap lefvande. Det stadgandet minner om en tid, då denna del af försvaret utgjorde föremål för de styrandes omsorg eller åtminstone eftertanke lika väl som försvarsorganisationen i folk och utrustning. Man har glömt bort detta under den långa fredstiden, så fullständigt till och med att de båda kreditiven ända till år 1904 bestod blott uti ett papper, innehållande riksgäldskontorets ansvar för de lagbestämda summorna, icke en effektiv tillgång. Denna oformlighets afhjälpare såväl som kreditivens förut skedda höjande (1895) till nu gällande belopp, sammanlagdt 15 milj. kronor, för- anleddes mera af önskan att under unionskrisen dämpa den norska separatismen än af omtanke om den finansiella krigsberedskapen.

Det är under dessa förhållanden lyckligt, att saken af enskilde män tagits till tals. Ty om länder som England och Frankrike, hvilka utom egna ofantliga tillgångar ha enorma utländska tillgodohafvanden, eller som Ryssland, hvilket jämte ett guldöfrråd på 3 1/2 miljarder francs uti riksbanken allenast har i sin stora folkstock en betydande skattekälla, icke behöfva i förväg tänka på den ekonomiska krigsberedskapen, så ställer sig saken annorlunda för ett land som Sverige med stor utländsk skuldbörda, ytterst ringa guldbehållning och liten folkmängd. För oss är det en bjudande plikt att i förväg söka göra oss reda för, huru kriget skall finansieras, d. v. s. hvar medlen skola tagas för att sätta försvarsverket på fötter och hålla det i gång, så länge kriget varar, och huru vi skola stå ut därmed. Med stort intresse har man därför tagit del utaf den utredning af problemet, som professor Cassel lämnat uti en serie artiklar i Svenska Dagbladet (19—30 Aug.). En annan författare, herr Chr. Sylvan, har samtidigt i industritidningen Norden förordat en utredning utaf krigstillståndets verkan på vårt näringslif i allmänhet. Detta är otvifvelaktigt också en sak väl värd att i förväg beaktas, om den också blott medelbart berör det närmast liggande — att anskaffa de för krigföringen nödiga medlen.

Svaret på frågan om den ekonomiska krigsberedskapen beror väsentligen på, under hvilka förhållanden Sverige råkar i krig.

och hurudan den allmänna situationen i Europa därvid är. Professor Cassel synes, ehuru ingalunda blind för sannolikheten af ett annat krigsläge, i sina betraktelser hufvudsakligen utgå från det vanligaste fallet, det som senast förelåg, då Ryssland och Japan voro i krig, och som nu gäller för Italien och Turkiet, nämligen att två makter äro i krig, medan fred råder i den öfriga världen, till hvilken sålunda de krigförande kunna vända sig för att erhålla hjälp både med penningar och annat. Vore detta det enda krigsläge, som för Sveriges del kunde ifrågakomma, så vore väl ej mycket att tillägga till den utredning, professor Cassel gifvit. Enligt min mening är det emellertid ej så. Ja, jag har svårt att tro, att Sverige någonsin kommer att få krig, medan i det öfriga Europa råder fred. Sverige råkar efter all sannolikhet icke i krig, utan att hela världsdelen står i eld och lågor. Ett sådant krigsläge återverkar i hög grad på krigets finansiering och gifver, så vidt jag kan se, en delvis annan formulering af problemet om den ekonomiska krigsberedskapen.

Jag skall försöka att i korthet angifva, huru nämnda problem då kommer att se ut.

Det är i synnerhet i tre afseenden ett sådant krigsläge inverkar på den föreliggande frågan. Det första af dessa är, att den utländska låne marknaden i Europa, och på någon annan är ej att tänka, då är för oss stängd. Ingen utländsk bank eller grupp af banker lär under sådana förhållanden våga upplägga ett svenskt lån. Ty de skulle ej få sälja det. Ingen riskerade att köpa dessa papper. Därför är det onödigt att vid ordnandet af våra utrikesförhållanden taga hänsyn till den utländska lånemarknaden, såsom under den storpolitiska debatten i våras från vissa håll framhölls. Den marknaden stänger sig själf, så snart Sverige råkar i krig, vare sig vi befinna oss på den ena sidan eller den andra uti de maktkombinationer, som kunna komma i fråga. Hvert och ett af de i striden inblandade länderna lär nog hålla på sina penningar, hvad beträffar enskilda långifvare. Och att en främmande regering skulle i form af lån eller på gammalt vis genom subsidier bispringa oss, är ej att lita på. Blir det krig under den gifna förutsättningen af en allmän krigsbrand — och det är den enda jag finner sannolik — så få vi nog reda oss med de

tillgångar, vi vid krigsutbrottet äga och sedan själfva kunna bereda oss. Det böra vi ha klart för oss.

En annan verkan af detta krigsläge är, att vi icke gärna kunna i utlandet ha stående en större fond som hjälp i ett dylikt fall. Ty på hvad sätt skulle en sådan fond vara placerad för att vara på samma gång säker och lätt tillgänglig? Att hålla den i utländska statspapper, engelska consols eller franska rentes eller annat, vore föga tillrådligt, enär dessa papper vid ett krig mellan stormakterna skulle sjunka alldeles oerhördt. Vi se, huru nämnda papper redan nu gått ned, åsamkande innehafvarne däraf, däribland vår riksbank och äfven riksgäldskontoret, betydande förluster. Under krig skulle de vara osäljbara annat än till ruinerande kurser, hvarigenom man hade mer skada än gagn utaf en dylik fond. Endast guld är en säker och ändamålsenlig placering under sådana förhållanden. Men så kommer frågan: hvar skulle denna fond finnas förvarad för att stå till vår disposition? Stode den uti någon af de stater, med hvilka Sverige direkt eller indirekt vore invecklad i krig, så blefve den helt enkelt beslagtagen. Endast om den befunde sig uti ett med Sverige förbundet land, vore den tryggad mot slikt, men fullt säker för konfiskering — i följd af fientlig invasion — vore den icke heller då.

Slutligen måste man äfven antaga, att transport af valutor, vare sig från eller till utlandet vore omöjlig från och med krigsförklaringen och troligen redan därförinnan. Ingen skulle våga åtaga sig risken af en guldsändning, då den kunde af fientliga skepp uppbringas. Endast till och från Norge — förutsatt att detta land stode på samma sida som vi — kunde en sådan sändning ske. Men därmed vore vi föga hulpna, ifall vi vore beroende af en dylik förflyttning för krigets förande.

Härtill kan vidare läggas, att lån i utlandet eller där placerade fonder, för så vidt som därmed afsåges att bereda oss krigsmateriel eller andra direkt för kriget nödvändiga ting, sannolikt skulle visa sig gagnlösa i följd af svårigheten att till Sverige öfverföra sådana ting. Såsom krigskontraband vore de utsatta för att af fiendens skepp beslagtagas och kunde därför icke i större mängder tillföras oss.

Slutsatsen af det anförda blir, att vi för den ekonomiska krigsberedskapen äro uteslutande hänvisade till oss själfva, både hvad beträffar i förväg skeende fondbildning och, sedan kriget utbrutit, anskaffande af de för dess förande nödiga medlen. Ja, äfven för den egentliga krigsrustningen i förnödenheter af olika slag, ammunition och vapen, kol och olja m. m., måste vi lita på oss själfva och egna förråder. Sådant är, så vidt jag kan se, problemet så som det sannolikt kommer att gestalta sig. Det är i alla händelser dess svåraste form; och man gör klokt uti att i främsta rummet bereda sig på den. Skulle krigsläget bli ett annat och gynnsammare, har man de utvägar, som däraf kunna följa, i så fall till godo.

Mången torde inför detta perspektiv med bäfvan fråga, huru Sverige då skall reda sig, om krig utbryter. Att som i äldre tid tillgripa krigsgärder duger ej, dels emedan man ej på den vägen kan få in de nödiga summorna dels enär medlen strax skola vara till hands. Funnes ej andra utvägar, skulle vi därför stå oss slätt. Lyckligtvis finnas sådana och främst bland dessa — för oss som för de stora och rika länderna — *lån på den inhemska marknaden*.

Vi äro så vana vid, att staten i utlandet fyller sina lånebehof, att mången torde tviflande härtill utropa: huru skulle det vara möjligt i vårt kapitalfattiga land att uppbringa de belopp, som här behöfvas, 100 milj. kronor i första taget och sedan kanske det dubbla och tredubbla, ifall kriget blefve långvarigt? Och huru skulle näringslivet kunna bära en sådan åderlåtning på rörligt kapital? Jag kan likväl icke dela de tvifvel och farhågor, som ligga uti dessa och liknande frågor. Jag är öfvertygad om, att därest Sverige öfverfölls af krig och kronan för den skull begärde af svenska folket 100 milj. kronor som lån, naturligen mot lämplig ränta af 5 à 6 %, så skulle inom få dagar den summan vara både tecknad och öfvertecknad. Det vore ej mer än 4 % af allmänhetens tillgodohafvande i banker och sparbanker. Därtill må ihågkommas, att många af de aflopp för kapital, som nu finnas uti byggnadsföretag, nyanläggningar och spekulation m. m. då helt naturligt skulle stängas. Blott i obligationer placeras för närvarande inom landet öfver 100 milj. kronor årligen. Äfven måste

man tänka sig, att konsumtionen af onödiga eller mindre nödiga ting ss. spirituosa, tobak och kaffe m. m. skulle starkt minskas, om så behöfdes genom statens ingripande, såsom Prof. Cassel förordar. Betydande summor ledigt kapital skulle därför uppstå, äfven om kapitalbildningen, som naturligt är, också inskränktes. Pengar skulle sålunda ej fattas. Jag är vidare förvissad om, att en sådan försträckning till kronan hvarken skulle ruinera vårt näringslif eller, om behörig försiktighet i fråga om medlens indragande iakttoges, svåra rubbningar af någon art däraf uppstå. Exemplet från Italien, som nu snart i ett års tid fört krig, visserligen af mindre omfattning, utan att anlita den utländska penningmarknaden eller ens den inländska annat än i form af disposition af kronans inom landet placerade medel, bestyrker detta.

Man får nämligen ihågkomma, att vår krigsmakt vid ett eventuellt krig helt visst städse komme att röra sig inom egna farvatten och i eget land. Därigenom komme allt hvad kronan behöfde att köpas af svenske män och betalas med riksbankens sedlar. Den svenska penningmarknaden förlorade således icke detta kapital. Det endast cirkulerade på delvis andra banor än fallet var under freden. Några större rubbningar för näringslifvet vore häraf icke att vänta. De stora rubbningar, som vid krig måste uppstå, bero på själfva krigstillståndet, såsom vi strax skola se, icke af lån till kronan eller dess disposition af egna medel.

Detta blir alltså den stora och hufvudsakliga utvägen för krigets finansiering. Härför kan emellertid i förväg intet direkt göras. Ty först när kriget är öfver oss, kan ett sådant lån ifrågakomma. Men äfven om man sålunda är på det klara med, att den militära och den finansiella kraftansträngningen städse komme att följas åt, så får man likväl ej därför tro, att alla åtgärder för en ekonomisk krigsberedskap äro omöjliga eller öfverflödiga. Tvärtom, flera sådana gifvas, som böra med första vidtagas eller för den närmaste framtiden planläggas.

Kronan måste nämligen, redan innan kriget är öfver oss, ha medel att mobilisera och sedan att föra striden, tills större belopp på lånevägen hinna inflyta. Därtill fordras *lätt disponibla fonder*. Den nybildade »statsverkets kassafond» är en sådan, ehuru osäker

på grund af dess uppgift att reglera statsverket. Åtskilligt kan likväl göras för att hålla denna fond vid ett afsevärdt belopp, om möjligt 50 milj. kr. De båda kreditiven, som äro de för ändamålet afsedda fonderna, för närvarande tillsammans 15 milj. kronor, borde fördubblas för att något så när motsvara sin uppgift. Härigenom skulle 70—80 milj. kr. stå till förfogande, en summa fullt tillräcklig för den första tiden. Nödvändigt är emellertid att dessa medel äro ögonblickligen tillgängliga. Detta bör beaktas i fråga om samtliga kronans fonder, men naturligen mest beträffande de båda kreditiven, som just äro till för sådant ändamål. Såsom de nu äro placerade uti utländska statspapper, är det icke fallet. Med denna placering kunna de, såsom ofvan antydts, rent af fråntagas oss eller i alla händelser betydligt reduceras genom kursfall och svårigheten att realisera dem. Kreditiven böra för att med säkerhet fylla sin uppgift finnas i guld, hvilket emellertid icke bör ligga utrikes utan inom landet, men icke hos riksgäldskontoret utan hos riksbanken, som vid påfordran därför lämnar valuta i sedlar. En förstärkning af riksbankens guldförråd med nu 15, senare 30 milj. kronor vore äfven i och för sig mycket nyttig och just nu lätt att verkställa, tack vare den rika tillgången på utländska växlar. När guld så godt som icke alls cirkulerar i allmänna rörelsen utan finnes endast i riksbankens hvalf, har vårt land en mindre guldbehållning än något annat därmed jämförligt. En ändring härutinnan vore önskvärd, äfven om denna förstärkning icke under vanliga förhållanden toges i anspråk för sedelutgifningen.

En annan ekonomisk krigsberedskap, som icke får försummas, är uppläggning af förråd icke blott för den egentliga krigsutrustningen, hvilket är själfklart, utan ock af kol för järnvägar-
nas drift under minst ett års tid liksom af allt annat, som är direkt nödvändigt för ett längre krig. Lifsförnödenheter och sådant, som jämväl den civila befolkningen behöfver, lär åter den enskilda affärsverksamheten tillhandahålla. Med de förråd, som på olika händer alltid ligga inne, och det egna jordbrukets alster böra vi i värsta fall, d. v. s. om effektiv blockad af våra kuster och samtidigt krig med Norge ägde rum, kunna försörja oss själfva, så länge kriget varar. Ett och annat finge man försaka, men att

svälta ut oss på kort tid, såsom engelsmännen för sin del frukta vid ett krig med Tyskland, det går ej.

En tredje, synnerligen viktig åtgärd, som snarast bör vidtagas för att göra oss finansiellt försvarsdugliga, är att på vissa punkter *reformera riksbanken*. Dess organisation är helt och hållet beräknad för freden. Vid krigsfall skulle gällande bestämmelser om sedelutgifning, sedlarnes täckning och deras inlösen visa sig opraktiska eller rent utaf omöjliga. Ändringar i dessa bestämmelser böra emellertid ej ske, när kriget är inne, utan därförinnan, såsom allt Prof. Cassel uti sina artiklar, till hvilka i denna sak hänvisas, närmare har utredt.

Med honom och många andra måste vi slutligen såsom en af de främsta uppgifterna för den finansiella krigsberedskapen sätta den utländska skuldsättningens upphörande. Den svenska staten har, utan att som flertalet andra stater ha haft utgifter för krig, under senaste mansålder åsamkat sig en högst betydande utländsk skuld. Det har varit nödvändigt för att gifva landet ett stambanenät och så länge kapitalbildningen inom landet var så ringa. Det förra är i hufvudsak nu färdigt, och den senare är icke längre ringa. Det är därför högt på tiden, att staten slutar upp med att låna, åtminstone utrikes. Därmed lägges äfven en hämsko på statens företagareverksamhet, hvilken under nuvarande yttre politiska förhållanden och när den skall grundas på utländska penningar är olämplig och till och med farlig. Men framför allt är detta enda sättet att stäffa den offentliga och enskilda lyx, som nu som en kräfte breder ut sig hos vårt folk. Det aldrig sinande guldflödet utifrån genom de lån, som stat och kommuner upptaga, ger kapitalanläggningen en delvis skef riktning. Ty mycket af det lånade användes på dyrbara byggnader och andra anläggningar i städerna, hvilka enligt sin natur mest äro konsumtionsföremål. Och förbrukas det ej själf härför, så frigör det annat kapital för dylika ändamål med den följd, att den allmänna lefnadsfoten höjes och inflyttningen från landsbygd till städer påskyndas. Ty ju grannare dessa utstyras och ju mer alla offentliga inrättningar där fullkomnas, dess mer stiga de enskildes anspråk på lifvet äfven i andra riktningar, och dess mer lockas landsbygdens barn in till städerna.

Det utländska kapitalet har för Sveriges del gjort sin tjänst. Det gäller nu att frigöra sig först från vanan att ständigt lita därtill och sedan från behovet däraf. Tidpunkten härför är inne. Och staten, som gått i spetsen för landets utländska skuldsättning, bör göra början. Detta kan ske främst därigenom, att som sagdt kronan för en tid upphör med att grunda nya företag och öfver hufvud inskränker sina kapitalanläggningar till det absolut nödvändiga. Vidare därigenom att, om lån ovillkorligen behöfs, kronan vänder sig till den inhemska lånemarknaden. Denna kan nu mycket väl tillgodose de statens behof, som alltjämt böra täckas på sådan väg. Men naturligen måste kronan betala passande ränta, för närvarande $4\frac{1}{2}\%$, för att finna inhemska köpare till sina obligationer, kassor af olika slag m. fl.

Häremot lär invändas, att staten bör söka lån, där pennin-garna äro billigast och öfverhufvud betala möjligast minsta ränta. Det har varit en honnörssak, kan man säga, för staternas finans-förvaltningar, att deras papper skulle lyda på låg ränta, 3 och $3\frac{1}{2}\%$. Nu synas dessa räntesatser för långa tider vara förbi äfven på den utländska lånemarknaden. Men oafsedt detta är $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}\%$ högre ränta, som kanske till en början får betalas för inländska lån, ej för högt betaldt för vinsten att i dessa tider ej vidare öka statens utländska skuld. Det har landet och därmed ock kronan igen på mångfaldigt vis och främst med hänsyn till den ekonomiska krigsberedskapen.

* * *

Huru landets ekonomi skulle komma att ställa sig under ett krig, är icke lika lätt att säga, så invecklade som förhållan-dena här äro och så skiftande de olika möjligheterna. Ej sällan hör man med anledning häraf det påståendet, att krig mellan de stora staterna på grund af handelsförbindelserna nu mer skulle vara en omöjlighet. Detta är helt visst ett grundligt misstag. Handelsförhållandena skola hastigt anpassa sig efter det nya läget och nationens hela kraft och uppmärksamhet så samlas omkring kampen för hus och hem, att de stora rubbningar uti närings-lifvet, som ovillkorligen uppstå, ej kännas alltför starkt eller i alla händelser föga inverka på stridens gång.

För Sveriges del och under de antydda förutsättningarna komme handeln med utlandet och sjöfarten att lida de största rubbningarna. Såväl import som export blefve högst väsentligt reducerade dels i följd af osäkerheten på hafvet dels på grund af minskad köplust och köpförmåga både hos oss och våra vanliga afnämare. Det senare måste naturligen i hög grad återverka på våra exportindustrier, däremot föga på jordbruket, som alltid finge afsättning på den inhemska marknaden för allt hvad det frambringar, i några fall möjligen till reducerade pris, men i andra till höjda. Ännu mindre rönte handtverket inflytande af utrikes-handels inskränkning. Samtidigt inträffade emellertid en stark förskjutning på den inhemska marknaden. En omkastning uti det nationella behovet ägde rum, hvarigenom de näringar, som framställa hvad för kriget nödigt är, finge ökad afsättning, andra (för lyx och mindre nödiga behof arbetande) minskad. Byggnadsverksamheten komme äfven att så godt som upphöra. På många håll blefve slutligen brist på arbetskraft, då allt vapenfördt manskap måste gå i fält, ehuru å andra sidan byggnadsverksamhetens afstannande och minskningen inom exportindustrierna måste ställa krafter till förfogande för andra näringar, främst jordbruket.

Hvad slutligen bankerna och penningmarknaden beträffar, så torde dessa komma att röna mindre inverkan af krigstillståndet än man först vore böjd att tro — förutsatt att icke hos långifvare af olika slag en otillbörlig panik med uppsägning af krediter och rusning på bankerna inträffade. Ty sådant kunde komma oberäknelig skada åstad och måste på allt sätt förhindras. Endast under denna förutsättning kunde äfven statens lånebehof fyllas och däraf följande uppsägning af depositioner ske utan att vålla större svårigheter. Den starka inskränkning uti näringslivet och konsumtionen på alla andra områden än för krigsbehof, som oundvikligen måste inträda, måste nämligen minska behovet af penningar. Bankerna skulle därför sannolikt få ett besvärande öfverflöd, därest ej samtidigt statens lån upptoge det ledigvordna kapitalet. Svårare blefve det naturligen med regleringen af de utländska krediter, som kunde finnas. De finge ordnas genom öfverenskommelse om kreditens förlängning, låt vara mot höjd ränta. I värsta fall måste ett moratorium proklamas, hvilket blott då

innebure en risk, när aktier och andra värdepapper låge utomlands som pant för krediten. Spekulationen i dylika värden kunde på detta sätt råka illa ut — men skadan däraf vore ej för landet stor. För räntorna å den utländska skulden lära väl riksgäldskontoret och hypoteksbanken m. fl. alltid ha medel disponibla hos sina korrespondenter. Eljest måste äfven här moratorium tillgripas.

Mot nu i korthet antydda ekonomiska olägenheter utaf ett krig finnes intét preservativ. De få häras, som de komma. En ekonomisk krigsberedskap för näringslivet gifves icke utom i sist nämnda afseende — beträffande de utländska krediterna. Att inskränka och afskaffa dessa liksom hela den utländska skulden är alltså det »præterera censeo», till hvilket man städse återkommer, vare sig det gäller de enskildes ekonomi eller statens och kommunernas, i fredens tid som för krigets dagar. Sverige är ett på naturtillgångar väl utrustadt land. Vore vårt folk mera sparsamt och mindre fallet för högt lefnadssätt och arbetade vi mindre på kredit, än nu är fallet, skulle vi längesedan ha frigjort oss från behovet af utländskt kapital. Om vår ringa sparsamhet som orsak till utländsk skuldsättning äro väl de fleste ense. Mindre känt och beaktadt är, att den dåliga finansieringen af flertalet företag har kanske lika mycken del däri. Särskildt är husbygget i städerna, som till största delen sker på kredit, en anledning därtill. Frågan för dagen om ordnande af stadsfastigheternas lån är till ej ringa del ett utslag af denna otillräckliga finansiering. Den betager äfven bankernas tillgångar den likviditet, som de borde äga. Men detta är en olycka för landet och måste få ett slut. Det starka uppsving, som våra exportnäringar under nuvarande högkonjunktur i utlandet tagit, bör göra detta år till en vändpunkt härutinnan. Den utländska skuldsättningen bör upphöra och vi med kraft börja afbetala den skuld, hvori vi redan stå. Endast på detta sätt kan Sverige från ett fattigt land bli ett rikt och vårt folk bli ekonomiskt oberoende. Detta är ock i längden den bästa ekonomiska krigsberedskapen, vi kunna skaffa.

Men medan vi arbeta på den — och det arbetet tager lång tid — må vi ej försumma de ofvan antydda åtgärder, som kunna i förväg vidtagas. Ty kriget är oss närmare, än någon tror.

Kvinnan i statstjänst.

En granskning af löneregleringskommitténs förslag.

Af

Fil. Dr Hjalmar Haralds.

Det är en egendomlig erfarenhet, som i själfva verket sammanhänger med det sociala lifvets natur, att de djupgående sociala förändringarna försiggå tämligen vid sidan af de politiska striderna. Så under medeltiden träldomens upphäfvande i Europa och uppkomsten af industrialism och kapitalhushållning. Sverige har under det 19:de århundradet, medan riksdagslifvet genljöd af liberalismens kamp mot ämbetsmannavälde och kungligt allena-styrande, en kamp, i hvilken liberalismen själf menar sig först i dessa dagar ha öfvergått från en stridande martyrkyrka till en ecclesia triumphans, fått se ett liberalismens totala genomsyrande på det administrativa området. Detta både i förvaltningens praxis och i det löpande lagstiftningsarbete, som midt under striderna utfördes af riksdagens alla partier i samförstånd med våra konservativa eller moderatliberala ämbetsmannaministärer. Så tillkomma vårt på liberala idéer byggda frihandelssystem och så den fråga om bondeklassens bevarande, som nu utgör en af hufvudpunkterna på den svenska vänsterns program. På samma sätt har den praktiska kvinnoemancipationen gått fram, så att Sverige nu äger en utanför familjelifvet verksam klass af kvinnor af icke oväsentlig social betydelse. Tilläggas bör, att företeelsen är icke specifikt svensk, utan i sina grunddrag typisk för den allmänna europeiska utvecklingen. Ett led i samma utveckling var det, när 1907 års riksdag under en högerministärs regemente beslöt en grundlags-

ändring om vidgade möjligheter för kvinnors användning i statstjänst.

Det kunde synas som om denna utveckling, hvilken fortgått oberoende af partistriderna och midt under de skarpaste af dem, vore identisk med »utvecklingen» själf, denna mystiska företeelse, som också kallas framåtskridandet, och som, enligt de invigdas mening, motståndslöst för oss till ett efter liberala idéer idealiseradt samhällstillstånd. Detta antagande har ju också såsom argument i den ena eller andra formen icke varit osynligt i den offentliga diskussionen t. ex. om kvinnorösträtten. Men just där har den till synes nästan fullständiga enigheten mellan partierna brutits, sedan krafvet med något större effektivitet kommit upp på det liberala programmet. En tendens till att kvinnofrågan kunde bli partiskiljande synes alltså förefinnas, men denna får nog icke öfverskattas. De djupa partiskiljande faktorerna i svensk som i annan europeisk politik äro i själfva verket den socialistiska arbetareorganisationens sträfvanden och motsatsen mellan dessa och den mot dessa välvilligt stämda radikalismen å ena sidan samt högern och de moderata å den andra samt vidare de förras större eller mindre antipati mot militära eller andra bördor, som kunna tyckas stå i vägen för egna socialpolitiska önskemåls realiserande. Däremot torde förhållandet vara, att det öfvervägande flertalet mäns såväl som kvinnors åsikter i kvinnofrågan äro konservativa.

Således torde kvinnoemancipationens öde under den nu öfver-skådliga framtiden som hittills komma att bero af den relativt obestämda och partilösa, men icke overksamma kraft, som nämnes allmänna opinionen. Då ju denna i icke oväsentlig grad påverkas af den offentliga diskussionen, torde ett inlägg i frågan icke behöfva förklina alldeles verkningslöst på någotdera hållet, äfven om det vänder sig *mot* kvinnoemancipationens åskådning. Så mycket mer som en strömkantring i antiemancipationsriktning torde kunna märkas både i präss och litteratur under intrycket af såväl de romantiska strömningarnas öfverhandtagande öfver de realistiskt-utilitaristiska inom konsten som icke utan ett visst djupgående samband därmed de abstrakta jämlikhetsidealens vikande i det politiska lifvet för kraftpolitisk maktsamling i egna socialpolitiska syftens tjänst.

* * *

Öfvergå vi härefter till den nu föreliggande emancipationsfrågan, så fastslå vi först med löneregleringskommitté, att den ändrade lydelse § 28 i regeringsformen erhållit, endast innebär ett medgivande i grundlagen åt konung och riksdag att genom gemensamt stiftade bestämmelser medgifva kvinnor tillträde till:

»lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska läraretjänsterna vid universiteten likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar».

Det är således icke kvinnoanställningsfrågan i sin helhet, man här upprullar. Egentligen är det endast de akademiskt bildade kvinnornas och med dem likställdes emancipationsfråga, man vidrört.

Men märk väl, härigenom är blott hindret i grundlag för kvinnors tillträde till dessa befattningar undanröjdt. För deras tillträde till dem fordras särskilda bestämmelser. Och det förhåller sig icke så enkelt med detta, att statsmakten nu endast har att stifta en lag om kvinnors tillträde till dessa ämbeten på samma villkor som mannen, ett anspråk, som genom Fredrika-Bremerförbundets inlägga till kommittén framkommit. Denna omväg med en speciell lagstiftning har icke bara tillkommit af formellt lagtekniska skäl, utan, såsom kommittén med belägg ur utskottsutlåtandet och riksdagsdebatten påvisar, för att lagstiftningen må kunna utan hinder af de tunga grundlagsformerna lösa frågan om kvinnans tillträden på det i paragrafen angifna området, *i den mån* så befinnes lämpligt.

Klander mot kommittén för att vilja återtaga hvad Kgl. Maj:t och riksdagen med varm hand gifvit, är således icke på sin plats. och likaså öfver hufvud taget uppfattningen, att de myndigheter, som haft att yttra sig i frågan, icke skulle haft någon befogenhet att föreslå inskränkningar i kvinnans kompetens inom det i § 28 utpekade området. Kommittén är således i sin goda rätt, när den söker lösa frågan genom att uppdelat området ur ändamålsenlighetens synpunkt. I stort sedt kan man icke säga annat än att denna uppdelning slagit väl ut.

Efter principen, att kvinnan icke bör lämnas tillträde till tjänster, hvarför hon ej *lämpar* sig, utesluter kommittén kvinnorna från:

1. lärare- och läkarebefattningar lydande under försvarsdepartementen, en sak, som förefaller själfklar och ej heller hos de tillkallade sakkunnige mött motstånd.

2. chefbeställningar sådana som rektor, föreståndare för anstalter, riksarkivarie, landsarkivarie, riksbibliotekarie, förste provincialläkare, öfverläkare vid hospital o. s. v. I förbudet inbegripes äfven afdelningschefsbeftattningar såsom förste aktuarie i statistiska centralbyrån, 1:ste arkivarie i riksarkivet, 1:ste bibliotekarie o. s. v.

Äfven denna ståndpunkt synes ganska naturlig efter vår civilisations principer, som väl icke tillåta kvinnan »att råda öfver mannen». Kommitterade ha emellertid här nöjt sig med den mera opportunistiska motiveringen, att kvinnans användbarhet först bör pröfvas på lägre beftattningar, liksom den redan i inledningen till sitt förslag gentemot Fredrika-Bremerförbundets framställning varnar för den reaktion, som kan tänkas inträda, om man går öfveriladt fram. Ett dylikt provisorium synes dock föga lämpligt ur psykologisk synpunkt. De kvinnor, som på detta sätt släppas in på samma arbetsområde som mannen, komma utan tvifvel att känna det som en orättvisa, att de *måste* förbli obefordrade, medan deras manliga kamrater, äfven de undermålige, åtminstone från början haft denna möjlighet. De speciellt manliga karaktärs-egenskapernas företräde på vissa poster är en sak, som man under den byråkratiska slentrianen — som står på lur äfven i en sund förvaltning, emedan den i det invecklade administrativa lifvet lätt följer som ett trötthetsfenomen på dess grundläggande förutsättning rutinen — lätt kommer till att förbise för genomsnittskvinnans mekaniska ordentlighet och flit.

Den rätta lösningen härvidlag är uppenbart att inrätta *särskilda beftattningar* med särskilda titlar och löneförmåner, för hvilka kvinnan icke behöfver och icke får täfla med männen. — En ansats härtill har man ju inom telegrafverket med dess (manliga) telegrafassistenter och (kvinnliga) telegrafister. Rimligtvis bör den, som utbildas för de lättare posterna slippa undan med en lindrigare och mindre kostsam utbildning.

Detta torde enligt erfarenhet ganska väl motsvara de fysiologiska förhållandena. Många unga kvinnor i öfvergångsåren bli brutna genom de alltför stora kraf på allmängiltighet, som ställas på kvinnobildningen. Sakkunnige, äfven kvinnor, t. ex. skolföreståndarinnor klaga öfver den ansträngning, som vållas af, att man vill drifva fram flickorna till realskoleexamen vid samma tid som gossarne. Det invändes måhända, att detta beror på den föregående skolbildningens art. I någon mån kan ju detta vara fallet, men därpå må svaras, att den nuvarande flickskolebildningen sådan den erfarenhetsmässigt utvecklats sig, är ett moment i vår kultur, som icke kan undvaras. Man må icke glömma, att flertalet af våra kvinnor sluta som annat än kvinnliga befattningsinnehafvare och allra minst torde det öfverensstämma med den moderna kvinnans själfkänsla, att denna till stor del genom kvinnliga insatser utdanade kvinnliga bildningstyp får vika för en manlig. Efter Ellen Key är ju utdanandet af kvinnans egenart idealet för båda lägren i kvinnofrågan och man må icke glömma, att denna kvinnosaks kvinna också ärligt dragit konsekvenserna i denna riktning t. ex. med sin idé om kvinnliga arkitektur-assistenten för hemmens inredning o. d. vid sidan af männen, som de verkliga arkitekterna.

3. Vidare har kommittén från kvinnans verksamhetsområde uteslutit de befattningar, för hvilka kvinnan saknar de särskilda fysiska förutsättningarna. Ur denna synpunkt undandrages kvinnorna kompetens till Sveriges geologiska undersökning och skogsväsendets undervisningsanstalter jämte andra under jordbruksdepartementet lydande anstalter + assistentbefattningen vid nautisk-meteorologiska byrån. Af samma skäl skulle man ha väntat att provinsialläkarebefattningarna tillerkänts männen. Kommittén anser, att de lättskötta distrikten skulle kunna anförtros åt kvinnor. En sakkunnig finner en orättvisa i att upplåta dessa åt kvinnorna, medan de mera ansträngande öfverlämnas åt männen. Kommittén har emellertid ej lyssnat till detta, utan upplåtit alla provinsialläkarebefattningar till kvinnor jämte läkarebefattningar vid mindre sjukhus med en motivering som innebär, att kommittén vid detta tillfälle tappat bort sin i inledningen uttalade uppfattning, att ändamålsenligheten skall afgöra grundlagsparagrafens tillämpning för den af Fredrika-Bremerförbundet häfdade, att de i paragrafen nämnda

tjänsterna ovillkorligen skola upplåtas eller åtminstone några af hvart slag.

Rent teoretiskt sedt skulle man kunna tänka sig, i den händelse svårighet att få provinsialläkarebefattningar besatta förefunnes, att för de lättare befattningarne tillträde öfverlämnades åt kvinnor, medan de fysiskt mera ansträngande mot högre löneförmåner öfverlämnades åt män, som måhända kunde tillförsäkras rättighet till transport med bibehållna löneförmåner efter viss tjänstetid. Akтуell blir ju frågan först, om brist på sökande till provinsialläkarebefattningar konstateras.

Återstår nu kommitténs lösning af frågan om kvinnans tillträde till lärarebefattningar, som icke fullständigt faller in under de tre ofvan angifna kategorierna.

Hvad läroverksläraretjänsterna beträffar har kommittén stannat vid förslaget att upplåta adjunktstjänsterna till kvinnor, men vägra dem lektoraten. Någon principiell grund för detta har icke anförts. Kommitténs resonemang om, att kvinnan torde ha lika stor undervisningsförmåga som mannen, men icke ha samma förmåga att upprätthålla disciplinen, kunde ju utmynnadt i af den utaf manlig sakkunnig yrkade konsekvensen, att kvinnor borde uteslutas från adjunktstjänstgöring på gymnasialstadiet, om nu man får sätta likhetstecken mellan undervisning på gymnasialstadiet och de svårare disciplinära uppgifterna.

En kvinnlig sakkunnig har yrkat på full likställighet i afseende på tillträde till läroverkslärarebefattningar, hvilket må föranleda anmärkningen, att någon på praktisk erfarenhet grundad kvinnlig sakkunskap icke förefinnes beträffande de allmänna läroverken, hvadan detta vittnesbörd må stå i sitt värde såsom ett af de många reproduktionerna af det *subjektiva* krafvet på kvinnans likställighet.

Mot kommitterades förslag må anmärkas, att de äfven här synes ha alldeles förlorat ur sikte den förut följda synpunkten af kvinnans lämplighet ur det allmännas intresse och halft om halft accepterat Fredrika-Bremerförbundets ståndpunkt, att det gäller blott och bart öppnandet af ett nytt fält för kvinnans likställighet.

Fasthålla vi vid det allmännas synpunkt, står det utan vidare klart, att det strider mot det europeiska samhällets ledande kultur-

principer att lämna den manliga ungdomens offentliga fostran åt kvinnorna. Oafsedt det disciplinära momentet, tillkommer det afgörande faktum, att gossen för att blifva *man* måste påverkas af manliga personligheter. Detta gör, att kvinnan icke lämpar sig som lärare vid läroverk för manlig ungdom. Samskolan åter existerar för det allmänna endast som en ren nödfallsutväg, hvårom här ej varit fråga.

Återstår nu frågan om universitet och högskolor. Om de förut nämnda undantagen för institutionschefsposter är redan nämndt. Däremot ha alla lägre poster såsom laborator, prorektor och observator upplåtits åt kvinnorna. I fråga om professorer däremot utesluter man henne ytterligare utom från de teologiska professurerna, som ju förutsätta innehavande af prästämbete, hvilken inskränkning följer redan ur grundlagsändringens formulering, från sådana juridiska, för hvilka utbildningen i domarevärf är af vikt d. v. s. de ämnen, i hvilka tingstjänstgöring fordras för afläggandet af juris licentiatexamen, civilrätt, speciell privaträtt, straffrätt och processrätt. De rent teoretiska professurerna anser kommittén kvinnor lämpa sig för att bekläda, äfven om den med åberopande af sakkunniges betänkligheter förutskickar en allmän rekommendation af försiktighet.

* * *

Sedan kommer den andra sidan af saken, löneförmånerna. I paragraf 2 af sitt förslag till bestämmelser i frågan har kommittén upptagit följande:

»Kvinnlig innehafvare af någon utaf ofvan angifna statstjänster äger att af de med tjänsten enligt stat för- enade aflöningsförmåner, under iakttagande af gällande aflöningsvillkor, tillgodonjuta:

fyra femtedelar af lön och tjänstgöringspängar eller arvode, som ingå i den uti stat upptagna begynnelse- aflöningen;

hälften af ortstillägg och af hyreshidrag eller hyres- ersättning, som utgå med statsmedel; samt

hälften af ålderstillägg eller däremot svarande aflöningsförhöjning».

I § 3 heter det:

»I afseende på naturaförmåner och extra inkomster, som kunna åtfölja någon af ifrågavarande statstjänster eller utgå för bestyr i sammanhang därmed, göres icke skillnad mellan manlig och kvinnlig tjänsteinnehafvare».

Ser man till, hvarmed kommittén motiverar dessa aflöningsprinciper, så finner man, att kommittéerade utgått ifrån, att rättvisan icke ligger i att manliga och kvinnliga tjänsteinnehafvare betalas med samma lön för samma arbete, utan att de i realiteten blifva lika förmånligt ställda.

Afdrag i kvinnas löneförmåner i förhållande till manlig kollega har därvid gjorts först och främst med hänsyn till, att kvinnan efter en kortare tjänstetid — man utgår från nuvarande bestämmelser, som man, väl med rätta, torde anse motsvara det fysiologiska förhållandet, att kvinnan blir förr utsliten och tjänsteoduglig än mannen — erhåller sin pension. Genom statistiska beräkningar uppvisar man då, att kvinna vid lika lön skulle erhålla ända till 28 % mera än mannen i motsvarande ställning. Därpå det ena motivet för reduktionen i lön och tjänstgöringspängar.

Den reduktion, som kommittén på dessa grunder kommer fram till blir 88 % för kvinnlig professor, 91 % för kvinnlig adjunkt och 96 % för kvinnlig tjänsteman i 1:sta lönegraden i nyregleradt centralt ämbetsverk. — I beräkningarna ha då äfven ingått beräkningen af värnpliktens inflytande, i det att kvinnan antages därigenom ett år tidigare komma i åtnjutande af befordran till ordinarie.

En andra reduktion af ålderstilläggen till hälften för kvinnlig tjänsteinnehafvare motiveras därmed att de icke bara äro afsedda som erkännande »åt det större värde erfarenheten bör förläna arbetet», utan också »ett medel att sätta gift tjänsteman i stånd att möta de ökade utgifter, som blifva en följd af familjens tillväxt och därpå härflytande större behof». Samma reduktion af ortstillägget motiveras likaledes med, att kvinnan icke har någon annan än sig själf att försörja.

Komittén kommer emellertid till det resultatet, att denna andra princip bör inverka äfven i afseende på lön och tjänstgöringspängar, i det med endast den förut föreslagna reduk-

tionen kvinnan skulle erhålla en del af de till underhåll af familj afsedda pängarna. Med hänsyn härtill anser kommittén att en effektiv aflöning af 90 % pr år — väl beräknadt med hänsyn till kvinnans förut inträdande pensionsålder — skulle »åtminstone icke» innebära någon orättvisa för kvinnan. Någon närmare motivering ges ej, endast en hänvisning till, att man anställt »omfattande undersökningar och pröfningar af olika förslag».

För ernåendet af detta resultat, som komitén sålunda beslutat sig för, har den stannat vid de $\frac{4}{5}$ af lön och tjänstgöringspängar för kvinnan.

Om principerna i detta förslag kan man ingenting säga, eftersom det icke konsekvent genomför en princip eller ett system af öfver- och underordnade principer och således i själfva verket blir principlöst.

Den förra principen om reduktion efter det mindre antalet tjänsteår måste anses vara *matematiskt* rättvis, men torde kunna genomföras på ett enklare sätt genom högre pensionsavgifter för den förut inträdande pensionen. Det är ju ett problem af det slag, som hvarje liffförsäkringsbolag får lösa.

Men i själfva verket är det nog icke denna matematiska rättvisa, som varit kommitténs ideal. Mer eller mindre medvetet har den nog drifvits af ett annat, som hindrat den att acceptera likställigheten mellan man och kvinna. Hvilket detta ideal har varit, finner man i dess andra princip.

Mannen som familjeförsörjare är ett samhälleligt ideal, som står så fast i det allmänna medvetandet, att det måste räknas bland vårt lufs sedliga grundvalar. Afvikelserna från detta ideal bekräfta endast regeln och ställa socialpolitiska *uppgifter*, t. ex. arbetarekvinnans befriande från fabriksarbetet. Men staten kan icke befrämja en ordning, som grundar familjens försörjning delvis på kvinnans arbete utom hemmet. Det vore ju att tämligen direkt gynna tvåbarnssystemet och familjens upplösning. Ett äktenskap mellan manlig och kvinnlig tjänsteman t. ex. är icke en typ, som staten bör gynna.

Detta är en synpunkt, som kommitterade fasthållit genom att yrka på att kvinnlig tjänsteman bör anses ha frånträdt sin tjänst genom äktenskap.

Alltså måste staten utgå från förutsättningen, att dess manliga tjänstemän skola aflönas så, att de kunna bilda familj, familjelifvet är icke ett direkt statsändamål, men en social företeelse, som staten åtminstone icke får skada. Däremot är en kvinnlig tjänstemans eventuella uppträdande som familjeförsörjare icke af den normativa art, att någon hänsyn till det kan tagas.

Betyder detta, att, som det moderna reformkrafvet lyder, manliga familjeförsörjare böra aflönas högre än ogift manlig tjänsteman eller i den form, som krafvet formulerats i direktiverna till den nya kommittén för lärarekårens löne reglering såsom föremål för undersökning och som folkundervisningskommittén föreslagit det för seminarierna: ett »löneplan» för gifta manliga lärare, ett för ogifta manliga och ett för kvinnliga?

Nej, ett sådant samband mellan den enskildes behof och statens lön är stridande mot etiska principer. Staten aflönar för att få sina funktioner fyllda, icke för att fylla den enskildes behof. I annat fall skulle man komma in på konsekvenser liknande de romerska spannmålsutdelningarne och tendenser i denna riktning saknas ju icke i nutiden, fastän de icke böra gynnas för det.

För att få dugliga tjänare måste staten unna dem en lön, som medger normal behofstillfredsställelse efter omständigheterna. Till denna hör för en manlig statstjänare möjligheten att kunna sätta bo inom rimlig tid. Men längre bör icke staten gå, så att den gynnar den, som bildat familj, framför den, som icke gjort det. Den senare kan ha underlåtit det af mycket aktningsvärda omständigheter, och den är sannolikt icke den bäste som människa och funktionär, som tanklöst rusar åstad och gifter sig. Om det i ena eller andra fallet förhåller sig på ena eller andra eller något tredje eller fjärde sätt, kan och bör staten icke afgöra. Det vore att ingripa i privatlifvet, som vi ändå trots alla socialistiska, socialpolitiska och rashygieniska tendenser enligt vårt rättsmedvetandes kraf böra skona. En annan sak är, att man vid beskattningen, såsom ju redan i någon mån sker, tager hänsyn till, att den med försörjningsplikt icke belastade inkomsten är skattekraftigare än annan. Måhända kan också statens och kommunernas egnahemspolitik taga hänsyn till de barnrika fa-

miljerna. Men detta bör gälla för alla medborgare, icke för tjänstemän allena. Statens löner böra icke vara prokreationspremier, detta vore att skapa ett proletariat i bokstaflig mening. Att man skulle vinna högre lön icke genom duktighet, utan genom att gifta sig och aflla barn är en oetisk tanke.

Det vill en annan anda till än statspremiernas för att lösa befolkningsfrågan.

Men af principen lika lön för lika arbete följer ej, att man och kvinna skola aflönas lika. På flere fält äro mannens starkare fysiska konstitution och däraf betingade mindre benägenhet för hysteri af större värde och bör då betalas dyrare. På de ställen, där den kvinnliga arbetskraften kan användas, bör den såsom billigare föredragas. Att detta bör ske genom att inrätta särskilda poster för kvinnor, ej genom att låta dem konkurrera med männen, ha vi förut redan betonat. Vidare är det själfklart, att där för män afsedda poster icke kunna besättas med manliga aspiranter bör, men först sedan detta konstaterats, tillträde lämnas för kvinnliga sökande, för motsvarande mindre lön, emedan dessas arbetskraft på den posten är mindre värdefull.

Huru skall förhållandet mellan mäns och kvinnors löner ordnas i *likartade* förhållanden? Fullständigt lika anse vi på ofvan anförda grunder för orimligt antaga.

Jo, kommitténs ståndpunkt i fråga om ålders- och dyrortstillägg synes oss här kunna ge hållpunkten. Den lön, som är afsedd att försörja en familj på, bör vara *dubbelt* så stor som den kvinnliga, som är afsedd för en ensam person. Om man antager att man och hustru ej lefva upp dubbelt så mycket som en ogift, hvilket ju är möjligt genom de besparingar eget hushåll med hustruns arbete medför, så blir ju något öfver åt barnen.

Denna proportion kan synas fasaväckande för de feministiska likställighetsifranne, men i själfva verket torde den ganska väl motsvara proportionerna mellan lönandet af manligt och kvinligt arbete ute i lifvet t. ex. lönen för en läroverksrektor och en föreståndarinna för en flickskola eller lönen för en manlig kontorist och en kvinlig.

Som en konsekvens af skillnaden mellan man och kvinna

bör man i lämplig grad lätta kvinnans utbildningsarbete, hvilket betingas af kvinnans svagare konstitution.

Så kunde man i anslutning till ett modernt reformkraf tänka sig *Lärarinneseminariet* i Stockholm utbildadt till en kvinnlig högskola, som förde fram till en kvinnlig ämbetsexamen i befodringsafseende likvärdig med de kvinnliga filosofie magistrarnes, men anordnad med hänsyn till den föregående kvinnobildningen och för att hindra öfveranstängning.

För att gynna denna bildningslinies konkurrens med universiteten och därmed i rimlig mån begränsa det onödiga tilloppet af flickor till dessa — onödigt, när den kvinnliga studentens universitetsbana, som regeln är, slutar med förvärfvandet af kompetens till en lärarinnebefattning, som lika bra och bättre kan vinnas vid seminariet — kunde man låta denna examen bereda tillträde till universitetet och rätt att aflägga filosofie licentiaten direkt, hvarigenom den i flickskolebildningen oorganiska läsningen på studentexamen bortföle. Naturligtvis borde vid kvinnohögskolan skilda linier finnas för inträde i bibliotek och verk vid sidan af lärarinneexamen. Denna läroanstalts nuvarande höga ståndpunkt torde göra föga annan omorganisation nödvändig än en smula akademisk frihet, som rådde bot för de stygga tendenser till öfveranstängning, som där förefinnas.

Till sist några reflexioner om ett område, som synes utgöra ett undantag från de här framställda aflöningsprinciperna, det akademiska. Man tänke sig det fall, att en manlig professorskandidat besegras af en kvinnlig och sedermera erhåller en annan professur i samma ämne vid annat universitet. Är det icke då stötande, att hans manliga kön skall gifva honom en högre inkomst enligt gällande akademiska befodringsgrunder, som ju ställa vetenskapligheten i främsta rummet och där lärarens manliga kön för att undervisa unge män icke kan ha samma betydelse som för gossar. Här vore likställighet i lön, naturligtvis med högre pensionsafgifter för kvinnor, den rimliga konsekvensen.

Ett förslag, som framställdes under debatten inom de akademiska korporationerna i fråga om kvinnors tillträde till professorer, torde vara ganska beaktansvärdt: Att kvinna erhåller tillträde endast efter kallelse för utomordentliga vetenskapliga för-

---

tjänster. Eljest vore det fara värdt, att den receptiva kvinliga begåfningen i de akademiska befordringsstriderna till vetenskapens skada finge ett allt för starkt öfvertag öfver den manliga, som just genom sin mera själfständiga natur väcker fördomarne hos en äldre generation emot sig, tills den slagit igenom. Härigenom skulle fullt utrymme gifvas åt de kvinnliga undantagsmänniskor, som lämpa sig att föra vetenskapen framåt, utan att universiteten skulle bli lidande på en invasion af kvinnlighet i sämre mening, som är där lika litet på sin plats som på andra områden i det offentliga lifvet.

Vår tobaksskattefråga än en gång.

En vidräkning med tobaksskattekommitterades förslag.

AF

Fritz H:son Brock.

I denna tidskrift har jag redan en gång förut tagit till orda i frågan angående lämpligaste sättet för en omläggning af vår tobaksbeskattning¹ och därvid som min mening uttalat den åsikten, att reformen borde gå ut på ett fabrikskattesystem enligt banderollmetoden, suppleradt af förhöjd tull på dyrbarare tobaksfabrikat och en sänkt på billigare sådana. Att jag, i trots häraf, ändå återkommer till saken, beror på den omständigheten, att det »Betänkande och förslag angående regleringen af tobaksbeskattningen», som af de särskildt utsedde kommitterade under fjorråret utgifvits, befunnits förorda helt andra metoder, än den af mig föreslagna. Jag har därför, enär, så vidt jag kan se, det af mig framställda förslaget har afgjorda företräden — såväl finansiella som ekonomiska — framför kommitterades förslag, trott mig böra underkasta deras arbete en granskning.

Det aktstycke, det här är fråga om, är emellertid — liksom de flesta på offentligt föranstaltande utgifna betänkanden — ett mycket digert verk på tre volymer. Att ge mig på en detaljgranskning af detsamma i dess helhet kan därför ej gärna komma i fråga och vore dessutom för mina syften skäligen öfverflödigt.

¹ Till frågan om vår tobaksbeskattning, 1910, p. 171 och följande. För den närmare motiveringen af åtskilliga påståenden ofvan i texten får jag hänvisa till denna uppsats.

Del II, som efter en historisk inledning hufvudsakligen innehåller en utredning angående tobakshandteringens nuvarande ställning i Sverige, skall därför icke här bli föremål för kritik¹ lika litet som den resumé af tobaksbeskattningen i utlandet, hvilken innehålls i del III och hvilken — såsom det i förordet heter — »hufvudsakligen afser att utgöra ett komplement till den af 1904 års tobaksskattekommitté meddelade utredningen i ämnet». Ej heller del I, som innehåller själfva reformförslagen jämte utförlig motivering, skall i dess helhet mera ingående granskas.

Kommitterade ha nämligen, som bekant torde vara, afgifvit alternativa förslag: monopol eller höjda tullar jämte accis å inhemsk tobak, och det förra alternativet kan efter det mottagande, det redan rönt, anses tämligen ur spelet². Ett detaljeradt diskuterande af detsamma eller af lämpligaste eller rättvisaste förfarandet i ena eller andra hänseendet vid detsammas genomförande saknar därför till stor del aktualitetens intresse och skall ej här ifrågakomma. I förbigående och såsom ett godt prof på den anda af partiskhet, som genomsyrar hela betänkandet, kan jag dock ej underlåta fästa uppmärksamheten på den hårdhet och orättvisa, hvarmed förslaget behandlar detaljhandlarne, då de enligt detsamma utan ringaste vedergällning beröfvas bortåt hälften af sina inkomster³, en hårdhet, som verkar desto mer öfverraskande, som den står i grellaste motsats till den utomordentliga finkänslighet,

¹ Denna del har föröfrigt anmälts af doc. Sommarin i denna tidskrift årg. 1911.

² Till det senare alternativet är, för att höja dess statsfinansiella resultat, fogadt en fabrikatskatt å cigarretter. Som denna skatt dock ligger i den af mig själf förordade reformlinien, skall den ej här bli föremål för vidare omnämnande.

³ För sina beräkningar af den extra vinst för statskassan, ett införande af monopol skulle medföra, lägga kommitterade 1908 års tobakskonsumtion och detaljpris till grund och få så efter diverse räkneoperationer fram en extra vinst på 15 mill. kronor pr. år med afdrag af 4% å det i och för monopolets införande utlagda kapitalet, beräknadt till 50 millioner kronor. Den verkliga vinsten af monopolet skulle således utgöra 13 mill. kr. Af dessa pengar utgöras dock öfver 4 mill. kr. af en ökad beskattning, uppkommen därigenom, att rabatter vid större köp ej längre skulle beviljas, utan t. ex. en 15 öres cigarr kosta 15 öre, vare sig man köper en eller tusen, och c. 4 mill. kronor tagas, som nämndt, direkt från detaljhandlarne. Af kommerskollegii utredning framgår nämligen,

med hvilken kommitterade tro sig vid annat tillfälle böra behandla detaljhandels intressen. När det nämligen, vid motiveringen för deras materielskatteförslag, gäller att öfverväga möjligheten af en fullständigt genomförd värdebeskattning enligt banderollsystemet, förklaras detta helt allmänt stöta på öfverstigliga svårigheter, men den enda af dessa svårigheter, som anföres, är »detaljhandels intresse af, att den köpande allmänheten icke beredes tillfälle att medelst stämpeln utöfva en denna näringsgren alltför mycket hämmande kontroll å handelsvinsten» (p. 106). Således, gäller det en skatteform, som herrar kommitterade gilla, då kan man ogeneradt, utan ersättning, lägga sig till med bortåt halfva detaljhandlarvinsten för att visa, att denna skatteform blir lukrativ, men är det en beskattningsmetod, som man fått i sitt hufvud icke passar, då ömmar man till den grad för detaljhandlarnes intressen, att man t. o. m. anser det inkorrekt att låta allmänheten få någon reda på, hvad de tjänster kosta, som detaljhandlarne göra den. — Ett i sanning objektivt förfarande. —

Vi lämna nu emellertid på anförda skäl monopolförslaget och undertrycka öfriga reflektioner, det skulle kunna ge anledning

---

att detaljhandlarnes vinst för närvarande uppgår till c. 10 mill. kr., men enligt monopolets vinstberäkningskalkyler skulle detaljhandlarne få beräkna sig *knappa* 15% (i dessa procent skulle nämligen äfven andra poster än detaljhandlarvinsten ingå, såsom framför allt monopolets kostnader af frakt för färdiga tobaksvaror till lagerdepåer eller andra leveransplatser, Del I, p. 86) å den summa, 42,4 mill. kr. hvilken beräknats som monopolets bruttoinkomst, således antagligen knappa 6 mill. kronor.

Att detaljhandlarnes vinst för närvarande är rent för stor och bör kringskäras, kan näppeligen förnekas och har också af mig i min föregående uppsats framhållits, men då andra näringsidkare, som lida direkt intrång genom monopolet, få ersättning, kan man ju ej annat än tycka det orätt, att detaljhandlarne utan vidare beröfvas hälften af sin inkomst. Den motivering härför, som kommitterade förebringa, synes mig också skäligen klen. Att först stadga, att handlande, som vill åtnjuta de 15 procenten rabatt, måste hålla de af monopolet bestämda prisen och sedan icke förty mena, att eftersom köpmännen få taga hvilket pris, de vilja, för sin vara, måste handeln anses fri och alla skadeståndsanspråk därför ogrundade, kan knappast uppfattas annat än som ett dåligt skämt, hvilket är föga på sin plats i en allvarlig utredning. Det är nämligen uppenbart, att, eftersom konkurrens förutsättes, hvarje handlande måste bli tvungen söka tillförsäkra sig de 15 procenten rabatt och därmed tvungen att äfven sälja till af monopolet bestämda priser.

till, samt vända oss i stället till det andra alternativet: höjda tullar och accis.

Detta förslag, i hvilket kommitterade principiellt ställt sig på den af 1904 års skattekommitté intagna ståndpunkten, och därför från dess betänkande lånat en del af sin motivering, synes ha slagit mera an och, om man får tro tidningarnes uppgifter, på sin rundresa blifvit tillstyrkt af bl. andra myndigheter kommerskollegium. Det är därför tydligen detta förslag, som hotar bli lag, och det är således mot detta, jag måste vända mig.

* * *

I den allmänna motiveringen för detta förslag (p. 101 och följ.) göra kommitterade sin entré under förmålan, att de enligt sina instruktioner haft att vid framställande af förslag tillmäta den statsfinansiella synpunkten en öfvervägande betydelse. Att de dock med sitt förslag till materialbeskattning icke i detta hänseende allt för noga följt sina instruktioner, ha de likvisst ej ens själfva förbisett. De skriva nämligen: »Ur skattepolitisk synpunkt gör sig den fordran gällande, att skatteuppbörden förlägges så nära konsumtionen som möjligt. Denna fordran uppfylles gifvetvis i högre grad af en fabrikatskatt än af en råmaterials-katt, hvilken senare dessutom praktiskt sedt icke lämnar någon möjlighet att taga hänsyn till tobakens olika förbrukningsvärde och således icke heller till konkurrenternas skatteförmåga, då däremot fabrikatskatten äfven i detta afseende står åtminstone ett steg högre» och — bör tilläggas — därför kan tillåta ett starkare belastande af konsumtionen, något som just gör den till en i statsfinansiellt hänseende betydligt öfverlägsen skatteform och — väl att märka — desto mer öfverlägsen, ju mer den fyller fordringarna att träffa nära konsumtionen och utgå efter skatteförmågan.

Då nu emellertid kommitterade ändå — trots instruktionen — trott sig böra föreslå den af dem själfva såsom den mindre inbringande erkända skattemetoden, materialbeskattningen, ha de ansett detta något egendomliga förfarande tarfva förklaring och också inledningsvis lämnat en sådan under erinran om, »att valet af skatteform måste träffas icke enbart ur denna synpunkt (den

statsfinansiella) utan äfven med tillbörlig hänsyn till öfriga intressen af skilda slag, hvilka kräfva beaktande vid frågans bedömning och afgörande.»

Möt denna motivering för deras handligssätt är naturligen, så allmänt den är affattad, svårligen något att invända, utan oppositionen kan först börja, sedan man fått besked om, hvilka intressen det är, som enligt kommitterades mening böra skyddas med ett uppförande af skattens produktivitet.

Som jag alltid hyst den uppfattningen, att det i längden är en oklok politik att svälta i stället för att göda den ko, man vill mjölka, skulle jag också för min del, om de intressen, kommitterade i sitt ofvan anförda citat anspelade på, varit af nationalekonomisk natur, icke varit obenägen att låta den statsfinansiella synpunkten rätt betydligt makå åt sig, ty ehuru jag mycket väl behjärtar det närvarande behovet af nya skattekällor, är det dock reson uti, att medlen upptagas, där de minst inkräkta på välståndet. Hade det varit intressen af nationalekonomisk natur, som förmått kommitterade att afvika från sina instruktioner, skulle jag därför, som sagdt, åtminstone ett godt stycke på väg kunnat med förståelse och sympati följa dem i deras tilltag. Men så vidt jag förstår, har det, förutom en öfverdrifven fruktan för de tekniska svårigheter, en fabrikatskatt skulle medföra, hufvudsakligen varit ett malplaceradt och oekonomiskt försök att bedriva »Mittelstandspolitik», som för kommitterade fått bli utslagsgifvande.

Visserligen är det ju en gammal välkänd sak, som kanske M:c Culloch med sitt exempel om den ständigt förbättrade spritdestillationsapparaten.¹ varit den förste att fästa uppmärksamheten på, och hvilken sedan ofta bekräftats t. ex. inom vår egen sockerbeskattningshistoria, att en materialskatt i en eller annan form stimulerar till att i görligaste mån fullkomna driften för att så nedbringa skatten till det minsta möjliga och därför blir af verklig nationalekonomisk betydelse.² En dylik inverkan af materialbe-

¹ A treatise on the principles and practical influence of taxation and the funding system. London 1845 pp. 151 och 152.

² Att detta stimulerande af industrien dock äfven kan ha sina skuggsidor och medföra nationalekonomiska förluster, där det likvisst alltjämt medför vinster för fabrikanten, här Lembke med exempel från vår äldre sockerbeskattning påvisat. (Om sockerbeskattning II, p. 236 och följ. Lund 1904).

skattningen på tobaksindustrien är emellertid knappast i åtminstone afsevärdare mån tänkbar, utan det enda, en materialskatt i vårt fall torde kunna tänkas skola stimulera fabrikanterna till, vore möjligen varuförfalskning — en våda af råvarubeskattningen, som ofta framhållits, och som man kunde tycka, kommitterade, då de så starkt betonat fabrikatskattens afvigssidor, för objektivitetens skull ej borde underlåtit påpeka såsom en nackdel hos den af dem själfva föreslagna beskattningsmetoden¹.

Kommitterade ha nu emellertid hvarken till ondo eller godo påpekat materialskattens stimulerande inverkan på näringarna, utan för att motivera sitt förslag i stället helt enkelt valt utvägen att påvisa fabrikatskattens olägenheter ur skatteteknisk och, som de väl äfven trott, ekonomisk synpunkt. Det argument, de fört i fält, är det gamla vanliga, som i alla tider och alla land, beträffande alla ifrågakomna industrier, brukat anföras: fabrikatskatten medför, om kontrollen skall bli effektiv, stora olägenheter för industrien och kommer därför att särskildt hårdt drabba de mindre motståndskraftiga företagen, som därför, vid införande af en dylik skatt, lätt gå under. Denna kända invändning mot fabrikatskatten skulle nu också i alldeles särskild grad — mena kommitterade — gälla vid dess tillämpning på tobaksindustrien.

Hvad nu anmärkningarna mot fabrikatskatten i allmänhet beträffar, så kan man säga, att de slutligen, sedan man väl beslutat sig för skatten — hvilket dock vanligen sker först efter ett

¹ Saken finnes däremot berörd i 1904 års betänkande p. 169. Att dock, som där sker, vilja bagatellisera förhållandet, under hänvisning till att varuförfalskningar ändå, äfven vid fabrikatbeskattning, förekomma, är att ta saken väl lätt. Vid en fabrikatskatt efter detaljhandelspris, sådan jag i min tidigare uppsats, i nära anslutning till 1908 års tyska förslag, proponerat, gifves åtminstone icke af lagstiftningen ett direkt motiv till varuförfalskning. — åtminstone ej i annan mån, än en skärpning af konkurrensen möjligen alltid innebär sådant. Genom råvarubeskattningen och den därmed i sammanhang höjda införseltullen öppnas åter en rent ny källa till att genom varuförfalskning erhålla vinst, d. v. s. genom materialbeskattningen ökas vinstutsikterna vid varuförfalskning och naturligen därmed äfven frestelsen härtill. Att tills dato ej t. ex. körsbärs- och weichselblad vid fabrikatens framställande i nämnvärdare utsträckning kommit till användning här hemma, utgör därför ingen som helst garanti för, att förhållandena efter en införd materialbeskattning skulle i detta hänseende förblifva oförändrade.

öfvergångsstadium med materialskatt — plägat visa sig öfverdrifna eller rent af betydelselösa. Och ofta är man därför frestad anse dem knappast framställda i god tro. De förskrifva sig ju också vanligen från industriens målsmän, hvilka, då de naturligen vilja ha sin vara så litet beskattad som möjligt, föredra, om de ändå måste bita i det sura äpplet, den mildare skatteformen, materialbeskattningen, och därför gärna söka dikta ihop alla upptänkliga hinder för fabrikatskattens införande. Ser man emellertid särskildt till de förhållandena, under hvilka en fabrikatskatt skulle med något så när betryggande kontroll — och ändå kanske en ej alltför säker sådan — kunna användas inom tobaksindustrien, måste man likvisst, på grund af de olika tobaksfabrikatens mångskiftande kvalitéter, gifva 1904 års kommitterade rätt uti, att en fabrikatskatt, med eller utan banderoll, graderad efter grosshandelsfakturapris, skulle medföra afsevärda olägenheter — äfven om man ej kan undertrycka den reflektionen, att kommittén bredt på med onödigt svartå färger¹. Och då just tack vare de tekniska defekter, som vidlåda ett dylikt system, det ej kan tåla för stark belastning och således ej bli synnerligen gifvande, är det kanske ej så mycket att undra öfver, att kommittén öfvergaf försöket med en efter skatteförmågan graderad fabrikatskatt och i stället ifrågasatte en annan form för en dylik skatt, nämligen en med enhetliga skattesatser för hvarje särskild fabrikatsort, samt slutligen, då denna skatt — trots de olägenheter, som alltjämt vidlådde densamma — icke beräknades skola inbringa mer än 600,000-kronor utöfver den för råvaruskatten beräknade inkomsten, stannade med att förorda en råvaruskatt enligt systemet viktskatt å den skördade tobaken.

¹ Den skrifer t. ex. (p. 106 del I af det nya betänkandet): »I all synnerhet tillämpningen af de i 1895 års (tyska) förslag upptagna bestämmelserna angående skyldighet icke blott för handlandena utan äfven för enskilda afnämare att återställa fakturorna, försedda med intyg om deras riktighet, skulle hafva inneburit ett betänkligt intrång på ett utanför näringslivet liggande privat område». — Det betänkliga med hänsyn till »privatlifvets helgd» uti föreskriften, att folk ska' va' vänliga attestera, att de cigarrer, de röka, kosta så eller så mycket, är väl ändå ej af allt för allvarlig art.

Deſsa ursäkter, ſom kunde tjäna 1904 års kommitté, kunna dock, ſå vidt jag förſtår, ej med fog återopas af 1911 års kommitterade.

Under tiden mellan de båda betänkandena har nämligen det tyska förslaget med en fabrikskatt enligt banderollsystemet och med skattesatserna utmäta efter detaljhandelsprisen bringat frågor om möjligheten af en bekväm och gifvande fabrikskatt i ett helt nytt läge. Att likviſst våra ſenaste kommitterade i det stora hela nöjt ſig med att endast anföra den äldre kommitténs motiv för ett aſtyrkande af fabrikskatten och knappast berört, än mindre ingående pröfvat de tyska uppslagen, utgör därför enligt mitt förmenande en betänkelig försummelse¹. Hade de nämligen all-

¹ Kommitterade påſta viſſerligen helt frankt, att »gifvetviſ det förslag till lag angående tobaksfabrikskatt, ſom tyska regeringen år 1908 framlade för riksdagen, varit föremål för ſärſkild uppmärksamhet» (Del I p. 111), men denna uppmärksamhet har dock ej varit större, än att kommitterade trott ſig kunna affärda förslaget med ett ſummariskt uppreparande af de skäl, 1904 års kommitterade anförde mot fabrikskatten. Ett godt exempel på arten af den »uppmärksamhet», kommitterade ägnat pröfningen af det tyska förslaget, erhåller man föröfrigt, då man läser, att kommitterade kommit till ſin förkaſtelsedom af detta förslag, bl. a., på den grund, »att, på ſätt 1904 års kommitté uppviſat, en fabrikskatt icke kunde antagas komma att gifva ſå väſentligt högre ſtatsinkomſt än det af bemälda kommitté förordade beſkattningssystemet.» 1904 års kommitterade ha nämligen aldrig hvarken uppviſat eller ens påſtått, hvad kommitterade velat tillvita dem. Hvad de ſagt, är endast — ſåſom ofvan i texten (p. 231) redogjorts för, — att, eſtersom de ej trodde ſig kunna tillråda annan fabrikskatt än med enhetliga ſkattesatser för hvarje ſärſkild fabriksort, kunde en dylik ſkatt antagligen ej bli mycket mer gifvande än en materialſkatt. I 1908 års tyska förslag är det ju emellertid fråga om en ſkatt, graderad efter detaljhandelspris, hvilket naturligen i stort ſedt vill ſäga detsamma ſom efter kvalité. Men en ſådan ſkatt ha 1904 års kommitterade aldrig betviſlat ſkola lämna ett aſſevärdt bättre ſtatsfinanciellt reſultat än materialbeſkattningen, utan ſkålet till, att de förkaſtade kvalitébeſkattningen var, att de trodde densamma med nödvändighet böra grundas på fakturapris och därför lämna allt för mycket tillfälle till defraudation. Den ofvan citerade mening är ſåledes, ſom ſynes, alldeles vilſeledande och beviſar endast, att kommitterade ej gittat att antingen ſätta ſig in i, eller kanske — eſtersom viſſa kommitteledamöter varit med om båda betänkandena — erinra ſig tankegången i 1904 års betänkande.

Den enda kritik med ſpeciellt aſſeende å 1908 års förslag, hvilken kommitterade preſterar, beſtår åter i ett omnämmande af, att »Deutscher Tabakverein» — »den verkliga behöriga representationen för de tyska

varligt pröfvat de skäl, de i afstyrkande syfte efter 1904 års kommitterade andragit mot fabrikatskatten, på nämnda uppslag, skulle de snart funnit, att deras argumentering vid denna nya skatteform till största delen varit förfelad. Att t. ex. vidtaga de af kommitterade påpekade. (p. 106). och som synnerligen betungande betecknade åtgärder »för att utröna det för beskattningens graderande erforderliga underlaget, varans värde», blefve naturligtvis, som lätt nog inses, alldeles öfverflödigt, om man pålade skatten i enlighet med det pris, detaljhandlaren uppgaf sig ämna taga för varan. Genom detta förfarande undginge man än vidare den framhållna risken af skatteförsnillning på grund af fakturaförfalskningar, enär ju fakturaprisen som grundlag för beskattningen ej komme att spela någon roll.

Att åter inventeringar hos handlandena esomoftast skulle behöfva förekomma äfven vid detta system för att kontrollera, att ej ostämplad tobak salubjödts, är väl att antaga, men kan knappast betecknas som särskildt betungande, om man besinnar de relativt små lager af under skatteband inpaketerade varor, det här är fråga om. Hos fabrikanterna torde däremot dylika inventeringar eller föreskrifter om särskild bokföring ej alls behöfva ifrågakomma, därest fabrikationen koncentrerades — något som den ju redan är på god väg till — utan ett mindre besvärande och möjligen äfven mera effektivt kontrollmedel vore en ständig vakt vid inträdesporten till fabriken.

Vid en mera decentraliserad fabrikation torde väl åter såväl inventering som öfriga i 1904 års utkast till fabrikatskattelag

---

tobaksintressenterna» — i afgifven petition uttalat sig mot förslaget. Erinna vi oss emellertid, hvad vi redan förut sagt (p. 231), nämligen att industriens målsmän helt naturligt önska se sin vara så litet beskattad som möjligt och därför helst motsätta sig hvarje rationell skattereform, inses lätt, att den tyska tobaksföreningens petition snarare böi kunna anses utgöra bevis för än emot förslagets förträfflighet. — Att föröfrigt tobaksintressenternas klagomål ej alltid äro att taga alltför seriöst, tyckes åtminstone den kommittéledamot, som författat del III, ha insett. På tal om de öden, 1893 års tyska fabrikatskatteförslag genomgingo, skrifver han bl. annat följande, som synes, ganska vanvördiga ord: »Först och främst börjades mot detsamma (förslaget) en ytterst häftig agitation från tobaksfabrikanternas, handlandenas och tobaksarbetarnas sida, hvilka samtliga från föregående tillfällen hade stor öfning häri.»

§§ 126—129 innehålla kontrollbestämmelser¹ bli nödvändiga; men gick man så tillväga — hvilket naturligen vore det mest praktiska och i sig ej innebure någon orätt — att man lät de större fabriker, som så önskade, mot befrielse från besväret med all annan offentlig kontroll, själfva bekosta sin kronovakthållning, och således underkastade endast de smärre »fabrik», som ej ville eller ansågo sig kunna bära de extra kostnaderna för dylik vakt, särskild inventering och öfrig i förenämnda utkast omnämnd kontroll, borde denna ej heller kunna bli synnerligen tryckande.

Att den öfriga kontrollen, som ju egentligen ej betungar tillverkarna med annat än en viss bokföringsskyldighet, skulle utgöra något större hinder för deras trifsels, ha knappast ens kommitterade ifrågasatt och dessutom uttryckligen påpekat, att de offentliga årliga inventeringarna, om de kunnat förläggas till den tidpunkt, då fabrikanterna ändå inventera för egen räkning, ej heller borde kunna åstadkomma några större olägenheter. Mot möjligheten af denna sistnämnda anordnings genomförande ha kommitterade emellertid ställt sig tviflande, enär de ansett, att, som inventeringarna hos de flesta fabrikanter förrättas ungefärvad samma tidpunkt på året, det blefve omöjligt erhålla för de officiella inventeringarna nödigt antal vederbörligen kvalificerade kontrolltjänstemän. Man kan väl nu emellertid ha allt skäl förmoda, att de af kommitterade påstådda stora obehag, den offentliga inventeringen med öfrig kontroll komme att för de större företagen innebära, skulle förmå en stor del af fabrikanterna att påta sig kostnaderna för vakthållning, hvarför endast ett mindre antal smärre «fabrik» skulle behöfva inventeras.

Men härigenom vore ju hindret för en praktisk och bekväm anordning af den offentliga inventeringen bragt ur världen på samma gång som, tack vare det mindre antal tillverkningsställen, som blefve att öfvervaka på sätt 1904 års lagutskott före-

---

¹ Dessa bestämmelser äro hufvudsakligen skyldighet för fabrikanter att föra vissa böcker (tillverkningsjournal, stämpelafräkningslängd och arbetsjournal), att af dem månatligen till kontrollmyndigheten insända sammandrag samt att hålla lokaler och räkenskaper tillgängliga för skattekontrollanten.

slår, kontrollen öfver dem kunde göras mera samvetsgrann och tillförlitlig.

Den enda anmärkning mot »kontrollens tyngdpunkt» — hvilken enligt kommitterade »är förlagd till varans fabrikation och de därmed framställda produkternas afsättning» — som, efter det sagda, ännu synes återstå att bemöta, är därför påståendet, att banderollsystemet, som ju utgör en af hörnstenarna i den af mig förordade beskattningsmetoden, svårligen låter förena sig med egentlig värdebeskattning af tobaksfabrikat.

Detta påstående grundas med särskild hänvisning till »det slag af falsarier, som består däri, att begagnade stämplars åsättas i stället för nya, eller att tömda, med gamla stämplars försedda kärl eller annat emballage påfyllas med nytt fabrikat, för hvilket skatt ej blifvit erlagd.» Under åberopande af erfarenheter från Amerika, där banderollsystemet är i bruk, påpekas äfven, hur det särskildt är minutförsäljningen, i all synnerhet den, som äger rum på värdshuset, hvilken i sådant afseende innebär fara. »De i det närmaste slutsålda lådorna fyllas ständigt på nytt, små fabrikanter låna sig till leverans af ostämplad vara i och för detta bedrägeri» (p. 110).

Denna fara förebygges dock tydligen till största delen, om ej helt och hållet, helt enkelt därigenom, att man ej inför det amerikanska systemet med till stor del öppen försäljning ur med skattemärken försedda kärl och lådor, utan i stället såsom i Ryssland föreskrifver, att »försäljningen af tobaksvaror får ske endast i slutna och med oskadade banderoller försedda omslag»¹ (Del III p. 47). — Från Ryssland hör man ju ej heller talas om falsarier af denna art.

Det skall dock icke förnekas, att så länge man vill försöka en fabrikatbeskattning, graderad efter fakturapris, ett banderollsystem alltid kan tänkas ge anledning till falsarier t. ex. så, att handlanden köper en billig vara för att komma åt stämplars, som han sedan med stor försiktighet oskadade öfverflyttar på dyrbarare obeskattad tobak. Men lika litet, som någon part vid en efter detaljhandelspris graderad fabrikatskatt kan synas ha något

¹ Föröfrigt är det tydligt, att denna fara minskas äfven i samma mån kontrollen öfver råvaruhandeln och fabrikationen kan göras effektiv.

intresse af att förfalska sina fakturor, lika meningslöst vore för honom att under ovannämnda förutsättning föreha manipulationer af förenämnd art.

Har det nämligen en gång bestämts, att, hvad som finnes inneslutet i ett visst konvolut, skall kosta så och så mycket och att hvar och en äger rätt att för det å stämpeln åsatta priset tillhandla sig hvarje inom banderollen innesluten vara, som saluhålles, är det tydligen alldeles uteslutet för handlanden att genom att öfverflytta skattemärket från vara till annan bedraga uppbördsverket. Förflyttar han stämpeln från en sämre vara till en bättre, förlorar han endast själf härpå, då han måste riskera, att en kund kommer in och för det å banderollen stående priset tillhandlar sig hans vara. Tar han åter och flyttar en stämpel från en bättre vara till en sämre för att t. ex. såmedelst tillnarra sig ett bättre pris, blir detta en privatsak mellan honom och hans kunder, som nog på tid och längd hämnar sig lik all handel efter principen dåligt och dyrt. Kronan förlorar emellertid ej härpå; köpmannen hade ju dessutom, om han velat, från början kunnat låta pålägga den dåliga varan den dyra stämpeln. Det vill således synas som om ej heller påståendet, att banderollsystemet svårligen låter förena sig med egentlig värdebeskattning af tobaksfabrikat, håller streck vid en beskattning så ordnad som den af mig föreslagna; och jag tror därför, att hvarje befogad anmärkning mot »kontrollens tyngdpunkt» vid detta förslag är utesluten.

Äfven innan varan når till fabrikation och försäljning, måste den emellertid vid ett fabrikatskattesystem underkastas kontrollbestämmelser ej blott hos odlaren utan även hos råvaruhandlanden. Ett materialbeskattningssystem har åter den fördelen, att vid detsamma råvaruhandeln är fri¹. Men det är klart, att detta plus å materialbeskattningens sida krymper samman i samma mån, kontrollen vid fabrikatskatten *de facto* faller bort på den grund att fabrikanterna göra sina inköp direkt hos odlaren eller från utlandet. När man därför af kommerskollegii utredning underrättas om, att handeln med utländsk råtabak så godt som uteslutande

¹ Det tvång, odlaren måste underkastas, torde bli detsamma, vare sig monopol, fabrikatskatt eller materialbeskattning införes. Jmfr 1904 års betänkande p. 168.

drives som agenturaffär, väl i allmänhet utan någon som helst lagerhållning, samt att på handeln med svensk råttobak — som under 1908 bedrefs af 10 handlande och en agent med en genomsnittlig inkomst af 2,681 kr. pr affär — förtjänades ej fullt 30-tusen kr. (Del I p. 265 och följ.), kan man ej tillmäta den nackdel af fabrikatbeskattningen, en kontroll af råvaruhandeln skulle medföra, synnerlig vikt.

Utän risk för åtminstone större ersättningsanspråk skulle kronan kunna förbjuda införsel af utländsk råttobak genom handlande. Endast agenter skulle således förmedla affärerna mellan utländska säljare och svenska fabrikanter, och hela kontrollbekymret, i hvad det afsåge utländsk råttobak, fölle därmed bort.

Att åter en effektiv kontroll öfver köpmännen i svensk råttobak med hänsyn till deras ringa antal — som ju dessutom tack vare industriens koncentrationstendenser kan väntas än vidare skola nedgå — skulle från vare sig tekniska eller ekonomiska synpunkter erbjuda några större svårigheter, torde knappast på allvar kunna ifrågasättas. Icke heller kan man väl påstå, att det af 1904 års kommitterade föreslagna lindriga kontrollförfarandet¹ eller ens det i 1893 års tyska förslag intagna något strängare stadgandet² skulle kunna anses lägga verkliga hinder i vägen för råvaruhandeln.

För öfrigt får man ej glömma, medan man ömmar för de obehag, detta halfva tjog råvaruhandlare skulle bli underkastade på grund af kontrollen, att materialbeskattningen för de c. 1,400 odlarne innebär en stor risk af rent ekonomisk innebörd.

Medan 1911 års kommitterade helt och hållet med tystnadens våltalighet förbigå detta förhållande, har 1904 års kommitté åtminstone delvis förstått den olägenhet af materialbeskattningen,

---

¹ Det skulle åligga råttobakshandlare att föra för kontrolltjänstemännen tillgängliga journaler öfver inkomsten och afyttrad tobak, att till den centrala kontrollmyndigheten månatligen insända utdrag af dessa journaler samt att vid anfordran afgifva deklaration angående sin omsättning, hvarförutom i fall af behof råttobakshandlarnes lager skulle vara underkastade inventering.

² Råttobakshandlare finge hafva lager endast i offentliga eller under offentlig kontroll stående enskilda nederlag. Försändning af råttobak fick ske endast under offentlig kontroll.

som för odlarne kan ligga däri, att de, som oftast äro i små ekonomiska omständigheter, vid detta system skulle förskjuta skatten (p. 171). Men kommittén tar dock miste, då den tror sig kunna bagatellisera detta förhållande under hänvisning till den omständigheten, att »fabrikanterna i stor utsträckning köpa den svenska rå tobaken direkt af odlarne» och därför bli de, som i realiteten förskjuta skatten. Äfven om nämligen fabrikanterna förse sig med sin vara direkt från odlarne, ökas vid materialbeskattningen utsikterna för dessa senare att i sista hand få bära en större del af skatten, ty då de på grund af sin svaga ekonomi ha svårt att komma ut med skattebeloppet, bli de naturligen angelägnare att sälja, än vid annat beskattningssystem skulle vara fallet, och möjligheten för köparen — han må vara råvaruhandlande eller fabrikant — att till relativt godt pris öfverkomma varan, stegras naturligen härigenom, särskildt som man ej kan antaga, att marknaden för de små och spridda odlarnes vara är synnerligen börs-mässigt organiserad med en effektivare konkurrens mellan köparne. Olägenheterna för odlarne af en råvarubeskattning äro därför helt säkert av betydligt allvarsammare art, än 1904 års kommitterade tänkt sig.

Det kan nu emellertid ej gärna blifva tal om, att de tio råvaruhandlarnes intressen skulle äga högre anspråk på beaktande än de många odlarnes, och då jag redan i det föregående visat, att kontrollen å detaljhandeln vid det af mig förordade förslaget hvarken behöfver bli besvärlig eller bristfällig och så ej heller alls blir fallet beträffande fabrik med vakthållning och endast i ringa mån, hvad angår öfriga fabrik, kunde man nästan tycka, att betänkligheterna mot fabrikatskattesystemet borde kunna öfvervinnas, särskildt om man besinnar metodens större produktivitet, hvilken, såsom jag i min förra uppsats visat, i där föreslagen form närmar sig mono-polets.

Det går emellertid, som bekant, ej så lätt här i världen att vinna sina motståndare för sin mening, och jag måste därför också något närmare taga upp till bemötande invändningen, att fabrikatskatten under alla omständigheter tvingar till koncentration och därigenom beröfvar de smärre näringsidkarne deras bröd — en invändning, som — det bör särskildt framhållas — om och i

samma mån den är riktig, upphäver den sista rest af betänkligheter, som ännu kunde vidlåda fabrikatskatten på den grund att vid decentraliserad fabrikation de smärre företagen ej skulle vara underkastade vakthållning.

Vid ett afgörande af denna invändnings betydelse såsom argument mot fabrikatskatten har man nu emellertid att noga observera, att det naturligen icke är tillräckligt, om det kan styrkas eller göras troligt, att tack vare denna skatt verkligen en starkare koncentration inom industrien framkallas än vid andra skatteformer, utan det måste än vidare kunna påvisas, att detta förhållande är någonting mindre önskvärdt.

Hvad då till en början det första momentet af invändningen angår, är det att erinra därom, att all ökad beskattning, i hvilken form den än pålægges, har en tendens att framkalla koncentration af den enkla anledningen, att de högre pris, som bli skattens omedelbara följd, ha en tendens att inskränka marknaden och därmed att skärpa konkurrensen. Men att fabrikatskatten mer än all annan beskattning skulle nödvändiggöra koncentration, kan man med hänsyn till hvad förut omnämmts beträffande den bekväma och billiga kontroll, de smärre fabrik, hvilka ej bestodo sig vakthållning, skulle vara utsatta för, endast i så måtto medgifva¹, som man måste gifva kommitterade rätt uti, att med ett fabrikat-skattesystem knappast en hemindustri kan anses förenlig, åtminstone ej annan hemindustri än det hemarbete, som består däri, att tobaksarbetare hemma hos sig för tobaksfabrikanters räkning förarbeta af dessa senare utlämnad råtabak. Det skulle således vara de hemindustriidkare — i all hufvudsak enligt den statistiska utredningen icke-skåningar — hvilka drefvo sin försäljning själfständigt till en-gros eller minuthandlare, kaféidkare o. d. samt i egen butik, hvilka skulle behöfva uppoffras vid fabrikatskattens införande. Men som dessa personers antal enligt den nyssnämnda utredningen — hvilken uppgifves täcka en hufvudsaklig del af

---

¹ Detta naturligen förutsatt en lika skattebelastning. Som vid fabrikatskatten emellertid på grund af dess tekniska öfverlägsenhet en högre belastning kan äga rum, är det åter tydligt, att koncentrationstendensen här kan framträda starkare. Men detta resultat af metodens öfverlägsenhet kan uppenbarligen ej rimligen betecknas som en brist hos densamma.

den här åsyftade grenen af tobaksindustrien — endast uppgå till 28 och för största delen af dem inkomsten af deras rörelse antagligen icke är tillfredsställande för uppnåendet af en själf försörjningens på landet¹ samt de knappast åtminstone i allmänhet såsom de skånska hemindustriidkarna äfven ha inkomster som landtbrukare eller tobaksodlare etc.², torde det af fabrikatskattens införande betingade intrånget i deras näring ej bli af synnerligen betänktig art. Det vore ingen stor och blomstrande näring, som staten därmed i sitt fiskaliska intresse sköflade, utan det vore i stället en åtgärd, som det väl kunde ifrågasättas, om den ej under alla omständigheter af socialpolitiska skäl borde genomföras. Att om möjligt hindra svältarbete samt förmå folk att förflytta sitt yrke, särskildt om det arbetas med hälsofarliga stoff, utom hemmets murar, har ju numera länge ansetts tillhöra samhällsuppgifterna.

Efter allt det ofvan sagda kan jag således ej se annat, än att kommitterade icke bort på grund af några gamla fördomar mot fabrikatskatten stanna vid en materialbeskattning, som enligt deras egna beräkningar skulle inbringa i statskassan knappa 5,000,000 kronor utöfver hvad den nuvarande tullen afkastar³. De ha också själfva uppenbarligen tyckt, att detta varit ett något klen resultat vid en »definitiv» omläggning af vår tobaksbeskattning samt därför — förutom cigarettstämpelskatten, hvilken jag, som förut nämnts, lämnar därefter — äfven föreslagit höjdt skydd

¹ Enligt utredningen arbetade 22 icke-skånska hemindustriidkare utan främmande arbetskraft (Del II p. 377), och för dem utgjorde medelinkomsten 798 kr. (Del I p. 256).

² I utredningen påstås visserligen att inkomsten af tobaksindustrien i stor utsträckning har karaktären af biinkomst ej endast beträffande det skånska hemarbetet. Man kan dock ha starka skäl ställa sig skeptisk mot detta påstående. Något bevis härför lämnas ej, och tabellen Del II p. 376 saknar tyvärr kolumn angifvande i hvilka fall tobakshandtering drivits som enda förvärfskälla eller som bisyssla. Så mycket tyckes dock framgå af denna tabell, att det åtminstone ej är som jordbrukare hemindustriidkaren förvärfvar sin inkomst, då de flesta småföretagen enligt denna tabell äro förlagda till stad.

³ Accisen beräknas till 400,000 kronor och den förhöjda tullen å råtabak, som ej afser ändradt skydd för den inhemska tobaksodlingen anses skola medföra en ökad inkomst på 4 millioner. En förhöjd tull å fabrikat, motsvarande höjningen i råtabakstullen, skulle gå till c. 1/2 million.

för arbetad tobak, en åtgärd, som de förmena skall ytterligare tillföra statskassan c. en half million kronor.

Som emellertid den föreslagna ökningen ju utgör ej endast en kompensation för den ökade råtabakstullen utan dessutom ett ökad skydd för all arbetad tobak¹ samt tullen å råtabak lämnar en statsfinansiellt sedt skäligen klen ersättning för tullen å tobaksfabrikat, borde kommitterade kunnat inse, att det bästa utbytet af dessa tullar — hvilket de själfva angifva skulle inträffa, om status quo beträffande importen af färdiga tobaksvaror bibehölls, — ej genom de föreslagna tullsatserna² skulle kunna nås. För alla andra torde väl detta åtminstone vara en själfklar sak. Skall den statsfinansiella synpunkten bli den utslagsgifvande, torde man näppeligen kunna öka tullskyddet å arbetad tobak; ökar man åter tullskyddet härå och minskar därmed importen af färdig vara, hvarför ersättning lämnas endast i mindre beskattad råtabak, blir antagligen inkomsten af tullen mindre. Kommitterade ha emellertid trots sig kunna både öka tullskyddet och behålla importen orörd.

Att trötta läsaren med att här i texten i detalj söka bemöta de lärda och skarpsinniga utredningar, kommitterade uppenbarligen trots sig ha presterat för sin mening, torde ej vara behöfligt³.

¹ Störst för cigarrer, där enligt kommitterades beräkning ökningen skulle uppgå till ej mindre än kr. 1: 62 pr kg., då enbart utländsk råtabak användes. Användes äfven svensk råvara, blefve skyddet, trots accisen, ännu högre (Del I p. 127). För cigaretter beräknas en ökning i tullskyddet af kr. 1: 23 pr kg., oaktadt kommitterade själfva förkunna, »att beträffande cigarrindustrien frågan om ökad tullskydd icke är i jämförlig grad af den vikt som beträffande cigarrindustrien» och att ökningen i cigarrkonsumtionen till största delen kommit på den inhemska tillverkningen (pp. 129 o. följ.).

² Dessa tullsatser äro för cigarrer kr. 7: 50 pr kg., för cigaretter kr. 6: 50 pr kg., för karfvad tobak kr. 3: — och för annan arbetad tobak kr. 2: 50 pr kg.

³ Som stöd för sin mening anföra kommitterade (pp. 124 o. 125) tvenne skäl. Af dessa »bör särskildt uppmärksammas det troligen först nu genom kommerskollegii undersökning klargjorda förhållandet, att *importcigarrerna i genomsnitt gifva större försäljningsvinst än cigarrer af svensk tillverkning*» ty af detta förhållande drages den underbara slutsatsen, »att man torde vara berättigad till det antagande, att, därest en tullförhöjning till det af kommitterade nu föreslagna belopp vidtages, de utländska fabrikanterna och importörerna hellre skulle nöja sig med något mindre vinst än inskränka sin omsättning här i landet». — Således, därför

För hvar och en med vanligt förstånd är det tämligen självklart, att resultatet af de föreslagna tullarna blefve endast en ökad

att det kan konstateras, att handlandena i Sverige ha större försäljningsvinst på importerade än på hemmagjorda cigarrer, skulle man ha rätt att, bl. annat, antaga, att de utländska fabrikanterna skulle vara hågade betala våra tullar. Ett i sanning egendomligt resonemang. Nog har det ofta presterats märkvärdiga »bevis» för att utlänningarne få betala tullarne, men något som kan mäta sig med detta, har jag åtminstone för min del ännu aldrig träffat på. — Att utlänningarne i vissa fall i större eller mindre mån verkligen få bära tullarne är mycket möjligt. Lexis och Conrad ha ju t. ex. trots sig kunna konstatera, att de ryska rågodlarne understundom — beroende på skördarnes utfallande i de båda länderna — fått bära Tysklands spannmålstullar (något som dock ej med nödvändighet för Tyskland, som helhet betraktadt, behöfver ha medfört någon ekonomisk fördel, då dess exportindustrier kanske i stället blifvit lidande på grund af de förluster, den ryske bonden gjort tack vare den tyska tullen), men förhållandena ha då alltid legat så, att det tullskyddade landet för varan i fråga utgjort exportlandets enda eller åtminstone hufvudsakliga marknad samt på grund af en eller annan omständighet — i nyssberörda fall väl hufvudsakligen de ryska böndernas obildning och tröghet — produktionen af varan ej kunnat inskränkas. — I utlandet åter, där väl intet skäl är att förmoda, att cigarrförsäljaren som regel förtjänar mer på sina exportaffärer på Sverige än på andra grenar af sin rörelse, är det åter tydligt, att man hellre än att bära våra tullar och därigenom erhålla endast en mindre förtjänst än den brukliga, inskränker sin import hit och i stället utvidgar allfärerna på annat håll. Och som förmodligen den svenska marknaden icke är af allt för stor vikt, så att de kvantiteter, man för att här hålla prisen uppe måste dra från densamma, äro, relativt sedt, synnerligen stora och därför märkbart trycka prisen på andra marknader, komma naturligen svenskarne, om de ändå önska den utländska varan, att i dess helhet få bära sin tull själfva. I första hand blir det då importörerna, som få betala den, och som de ha att konkurrera med billigare af inhemsk och utländsk råtabak inom landet framställda fabrikat, kunna de förmodligen ej i vidsträcktare mån öfvervälta den på konsumenterna. Men, menar kommittén vidare — och här argumenterar den begripligare — då våra handlande ha större försäljningsvinst på det utländska än på det inhemska fabrikatet, komma de kanske, trots den ökade tullen, som de själfva måste bära, att finna med sin fördel förenligt att importera lika mycket som förut. Äfven detta resonemang synes mig dock föga hållbart och felet ligger tydligen i en förblandning af begreppen »försäljningsvinst» och förtjänst. Om tobakshandlandena verkligen vid ett visst tillfälle förtjänade mera på de importerade fabrikanterna än på annat, är det väl antagligt, att de skulle fortsätta att omplacera sitt handelskapital på så vis, att de kommo att föra mera utländska fabrikat och mindre inhemsk vara, tills den punkt blefve nådd, där deras kapital, placeradt i lager af inhemska eller utländska varor, gåfve dem samma vinst. Det är därför så godt som säkert, att i stort sedt handeln med importfabrikat och annan tobakshandel för

import af råtabak jänte antagligen äfven en ökad odling af svensk tobak och därför en stegring utöfver de beräknade inkomsterna å råtabakstull och accis. Som emellertid den mera gifvande importen af arbetad tobak i samma mån gick tillbaka, är det ju ej otroligt, att, medan allmänheten blef svårt brandskattad, fiscus gjorde en sämre affär. — Enligt mitt förmenande vore detta dock den minst betänkliga konsekvensen af de föreslagna tullarna.

I min föregående uppsats i tobaksskattefrågan har jag redan påpekat, hur den hittillsvarande särskildt för den billigare cigarr-

närvarande är lika lönande. Detta motsäges ej heller, så vidt jag förstår, af den af kommerskollegium påvisade omständigheten, att försäljningsvinsten för utländskt fabrikat är större än för inhemskt, utan detta förhållande synes i stället helt enkelt vara en nödvändig konsekvens däraf, att en köpman om möjligt vill ha högsta möjliga och därför samma förtjänst på alla grenar af sin affär. Eftersom nämligen handlandena icke af den inhemska varan, hvilken de efter behof i smärre portioner kunna hämta från fabrikerna, behöfva hålla stora lager, medan de däremot importera de utländska fabrikaten i större partier samt därför beträffande dessa förutom med inköpspris och öfriga kostnader äfven måste kalkulera med ränteförluster, är det själfallet, att de, för att af båda grenarne af deras handel — den inhemska och importen — erhålla samma förtjänst, måste räkna med olika försäljningsvinst (räknad i procent af inköpspriset) för de olika varorna. Den omständigheten, »att importcigarrerna i genomsnitt gifva större försäljningsvinst» än de öfriga, bevisar således icke alls, att icke förtjänsten på de båda handelsgrenarne för närvarande är i hufvudsak lika. Men är den lika, är det åter klart, att om man genom höjda tullar minskar förtjänsten vid import af fabrikat, kommer äfven importen att minskas, och en beräkning af tullinkomsterna, grundad på oförändrad import, blir därför oriktig.

Det andra argumentet, kommitterade föra i fält, består i en hänvisning till den omständigheten, »att i sammanhäng med den under år 1909 i Tyskland genomförda tobaksskatte reformen tull- och skatterestitutionsbeloppen vid export af tobaksvaror blifvit väsentligt höjda». Hvad detta skäl angår, så är det ju utan tvifvel riktigt, att man, om exporten från Tyskland gjorts lättare efter 1909 års lagändring, måste höja tullarne något, därest man vill bibehålla skyddet vid dess gamla omfattning. Man hade därför af kommitterade, som påyrka tullförhöjningen, kunnat vänta sig en utredning angående ifrågavarande lätnader för de tyska exportörerna äfvensom beträffande frågan, i hvad mån dessa lätnader skulle kunna tänkas komma att influera vår import, ty utan dylik utredning sväfvat ju fordran på en tullhöjning helt och hållet i luften. När nu emellertid kommitterade — trots deras otvifvelaktiga ifver för höjda tullar — likvisst helt och hållet underlåtit hvarje försök till en dylik utredning, gör man förmodligen klokast i, att icke åtminstone utan vidare tillmätta de framhållna tyska exportlätnaderna någon större betydelse.

tillverkningen allt för höga tullen — 4 kr. pr kg. — med all sannolikhet varit den djupast liggande orsaken till det bedröfliga läge, hvori en stor del af industrien för närvarande befinner sig.

Bortser man nu från den nybildade tobakstrusten — hvilkens födelsedag ju inträffat senare än kommittébetänkandets — och i stället förutsätter en allt jämt decentraliserad fabrikation, får man väl medgifva, att det ökade tullskyddet skulle för någon tid framåt kunna tänkas bringa lindring åt de smärre företagarne, men samma krafter, hvilka i den tidigare uppsatsen angifvits som försumpningens yttersta orsak, skulle ju fortfarande och i förstörad skala vara i verksamhet och, mänskligt att döma, skulle därför endast den sista villan bli värre än den första. Flera bankruttmässiga småföretagare skulle fresta en bedröflig tillvaro och äta upp brödstyckena för hvarandra. Ett sänkande af tullarna åtminstone för de billigare fabriken¹ utgör därför i stället det »tolle causa», utan hvilket sunda förhållandet inom industrien torde vara en omöjlighet. Men hvilken betydelse sunda förhållanden, rationell drift och billiga marginella produktionskostnader,

¹ Värdetullen, hvilken ju är både äldre än och teoretiskt öfverlägsen viktullen, har dock, som bekant, i allmänhet i åtminstone de europeiska tullsystemen fått maka åt sig för denna senare på grund af svårigheten vid densamma att undvika underslef. Icke ens den nya kombinationen af vikt- och värdetull samt fordran på konsularfaktura, hvilken med 1909 års tobaksskattereform infördes i Tyskland, kan från kontrollsynpunkt anses tillfredsställande. Mitt förslag i den förra uppsatsen att höja skyddet för dyrbarare fabrikat — närmast för arbetarnes skull — och sänka det för billigare, kan kanske därför synas svårt att genomföra. Men vid en fabrikatskatt efter detaljhandelspris torde så dock näppeligen bli förhållandet. Man kunde nämligen vid passerandet af tullgränsen låta alla tobaksvaror af samma sort betala samma tull och i stället ordna skyddet för de finare fabriken på så vis, att man lät belägga de utländska fabriken med högre stämpel än de inländska. För att detaljhandlanden skulle få stämplat på sin cigarr, att den kostade 25 öre, skulle han därför, om den vore af utländsk tillverkning få betala något mera än om den vore af inhemsk. Att man genom detta tillvägagångssätt skulle kunna kringgå kontrollsvårigheterna vid värdetullen och ändå nå samma resultat som vid densamma, synes mig högst sannolikt. Det kan nämligen ej antagas, att handlanden från sin vara skulle vilja söka utplåna dess utländska ursprung, enär detta i allmänhet gör varan mera begärlig för publiken, och någon svårighet skulle därför ej uppstå för kontrolltjänstemännen att afgöra, om varan borde beläggas med de dyrare stämplarna för utländska eller med de billigare för inhemska fabrikat.

skulle vid en skatt som den af mig föreslagna äga äfven ur rent statsfinansiella synpunkter, är redan framhållet i föregående uppsats.

Efter det sagda är det nu äfven lätt att förstå, huru obefogadt det är, att såsom kommitterade göra, komma och såsom invändning mot fabrikatskatten andraga, att den ej går att införa, enär den lilla industrien måste skyddas.

Vore nämligen än deras påstående riktigt, att »fabrikatskatten drabbar jämförelsevis hårdare de mindre företagen på tobaksindustriens område än de större» (p. 109), borde icke detta, som förhållandena ligga, utgöra något hinder för dess införande. I hvilket miserabelt skick, industrien befinner sig, framgår med all önskvärd tydlighet af kommerskollegii utredning. Af de 81 fabrik, som utgöra undersökningens föremål, har man bildat tvänne grupper: 1:o) fabrik med gynnsamt ekonomiskt resultat och 2:o) fabrik med ogynnsamt ekonomiskt resultat. Till den förra har hänförts de företag, hvilka under alla eller ett flertal år af perioden 1903—1908 gifvit någon afkastning, till den senare allä öfriga fabrik. Till trots för denna liberalitet vid beräkningen af, hvilka företag, som skulle anses som vinstgifvande, har ej mindre än 24 måst föras till den senare gruppen.

Att nu — då det förmodligen ej ginge rätt och slätt genom en fabrikatskatts införande — genom en förnuftig tullpolitik förkorta dessa företags dystra tillvaro, vore därför ingen grymhet utan en modern humanitetsåtgärd, försvarad därmed, att på något annat sätt stode ingen bot att finna. Det enda man rimligen kunde fordra, vore, som jag i min föregående uppsats framhöll, att de små fabrikanterna lämnades en lämplig beredelse tid för sin hädanfärd, så att de kunde hinna att om möjligt utan för stora förluster dra sitt kapital ur näringen och se sig om efter nya arbetsfält.

Man må emellertid hysa hvilka tankar man vill om betydelsen i ena eller andra hänseendet af en »Mittelstandspolitik», och äfven tro, att ett ökad tullskydd skulle vara mäktigt att för all framtid frälsa de små företagarne ur deras misère, är det väl dock, såsom förhållandena nu faktiskt under de sista månaderna

ha utvecklats sig, otänkbart, att riksdagen skulle gå med på att höja tullskyddet¹.

Utan att vara utrustad med särskilda profetiska gåfvor, är det tämligen lätt att förutse, att ett dylikt oklokt steg af riksdagen skulle kunna medföra de mest ödesdigra följder.

Äfven om nämligen trusten såsom buffertar mot statsmakternas reformifver lät en del smärre, föga rentabla företag allt fortfarande fresta en skenbart själfständig tillvaro, kom den med tämlig säkerhet att snart tillvälla sig all makt inom näringen samt på grund af det ökade tullskyddet skära oskäligen vinster, hvilka man dock för att ej i onödan fresta försynen eller den, som det så ofta fast med orätt plär heta, kungliga svenska afundsjukan, skulle söka dölja genom en utvattning af kapitalet. Hur fint man än härvid gick tillväga, är dock finnen numera för gammal och välkänd för att ha utsikt att ej på tid och längd bli upptäckt. Då man emellertid redan varit förståndig nog att sätta bolagets aktier på 100 kr., går det ju lätt att, om så behöfs, genom att bjuda ut dem till några procent under deras nominella värde, göra all sköns småfolk till medintressenter i tobaksindustrien och därmed äfven, man förs väl säga, göra tobaksskattereformen i det närmaste definitiv.

Att detta vore ett lockande framtidsperspektiv för tobakstrustens magnater, är otvifvelaktigt, men att det för Sveriges krona och folk vore föga tilltalande, är lika säkert. Kronans inkomster af arbetad tobak skulle krympa hop till en obetydlighet, och minskningen helt säkert ej kompenseras af ökningen i råtabakstull och accis. Att den föreslagna skattereformen ej heller för konsumenterna skulle ställa sig synnerligen billig, är ju lätt att förstå och har också medgifvits af kommitterade själfva, som beräknat, att allmänheten skulle få vidkännas en årlig ökning i utgifter — utöfver hvad skatten skulle inbringa i statskassan -- af närmare fyra och en half million kronor².

* * *

¹ I denna tidskrift årg. 1910, p. 262, uttalar äfven byråingenjören Tisell den meningen, att, därest trustbildningen blir tobaksindustriens framtid, bör tullskyddet lämpligast sänkas.

² »För att staten på en omsättning motsvarande 1908 års konsumtion skulle få en ökad årsinkomst af 6,417,000 kronor, skulle allmänheten således vidkännas en årlig merutgift af 10,843,000 kronor» (p. 146). »Härvid

Att jag nu efter den föregående granskningen anser, att man hör kunna enas om att betrakta kommitterades förslag såsom en orimlighet, är väl en ganska beskedlig mening, och att jag också håller före att, som saken för närvarande ligger, en annan lösning än åtminstone i hufvudsak efter de linjer, jag i min föregående uppsats anvisat, ej bör kunna komma i fråga, torde ej heller få anses alltför förmätet.

Något förvånande kan det möjligen förefalla att den kungl. kommittén på så godt som alla punkter kommit med falska omdömen och felaktiga afgöranden. Præcedensfall saknas dock ej, och förhållandet är knappast allt för öfverraskande, om man besinnar, hur i vårt land det är skick och sed att ställa till med stora ekonomiska och finansiella utredningar utan anlitande af på området verkligt vetenskapligt skolade krafter. I många fall ha dock vid den förhanden varande utredningens frågorna legat så pass enkla, att man tycker, att kommitterade med anlitande af vanligt sundt förstånd skulle på egen hand kunnat finna sig till rätta. Då så emellertid ej skett, har man väl att söka förklaringen härtill i den sanning, Pingviniens fräjdade häfdateknare i förordet till sin berömda krönika ger uttryck åt i följande något beska, men kloka ord: »De vetenskapliga skälen till att föredraga en version framför en annan äro väl stundom mycket starka, men aldrig äro de så starka, att de rå på våra lidelser, våra fördomar, våra egna intressen eller öfvervinna den lättsinnighet, som är gemensam för alla allvarliga människor. Därför framställa vi ständigt förhållandena partiskt eller ytligt».

är dock att erinra, att vid beräkandet af nämnda bruttoinkomst afdrag icke blifvit gjordt för kostnaden för kontroll öfver tobaksodlingen och öfver cigarrettstämpelskattens tillämpning, liksom ej heller för kostnaden för anskaffande af cigarrettstämplar» (p. 136).

Ur den nyare folkrättslitteraturen.

Af

Lage Staël von Holstein.

Om det är sant, att vårt tidsskede i mycket karaktäriseras af internationalismens organisation på den ekonomiska och vetenskapliga aktivitetens alla områden, är därmed äfven förklaringen gifven till den blomstring den folkrättsliga litteraturen i dessa dagar får bevittna. Världslivets alltmer komplexa gestaltning; ständigt nya områden öppnade för den mellanfolkliga regleringen; fredsidéernas frammarsch till trots af stigande vapenlarm och hetsjakten i kapprustningarnas circulus vitiosus: allt har bidragit till att skapa en atmosfär, där folkrättslärarens stämman fått en genklang som aldrig förr. Den moderna diplomatiens rör sig med begrepp och medel, som förutsätta en vetenskaplig bakgrund och en studiets allt tyngre auktoritet. Den naturrättsliga doktrinen mer godtyckligt moraliska väsen lämnar därmed äfven rum för en positiv rättskodificering som världssamhället gradvis lånar sin sanktion.

Den aktuella innebörden i denna tendens illustreras af de diplomatiska konferenser, som kontinuerligt aflösa hvarandra, af konventioners och fördrags stadgande betydelse för de mellanfolkliga förbindelsernas fredliga karaktär. När det tredje Haagparlamentet regelrätt sammanträder 1915, eller något år senare, för att göra de föreslagna internationella pris- och skiljedomstolarna till verklighet samt vidare utarbета sjö- och luftkrigens reglering, då skall det visa sig, hvad frukt ett allt mer metodiskt och målmedvetet arbete kan sätta. Däraf intensiteten i de aka-

demiska och lärda areopagernas arbete inom Folkrättsinstitutets och Interparlamentariska Unionens hvarandra kompletterande sträfvanden¹, inom den serie studie- och propaganda-organisationer, som Carnegies *Endowment for international peace* bragt i effektiv verksamhet.

De folkrättsliga institutionernas och medlens utveckling är sålunda dagens karaktäristikon, men parallellt därmed går den teoretiske vetenskapsmannens sträfvän att klarlägga tendensens bärande principer och historikerens kritiska analys af beslätade fenomen i forna tider.

I den rikhaltiga litteratur som växer fram inom dessa gebiet är det svenska namnet än tyvärr utan vederbörlig frekvens och pondus. Rikard Kléen var än helt nyligen vår auktoritative representant på den folkrättsliga parnassen². Men sjukdomen synes nu ha splittrat hans energiska stilus och ingen finns där att direkt ta upp hans mantel. Det faktum att vårt land — i landshöfding Hammarskjölds värdiga person — trenne gånger hedrats med att presidiera Haagtribunalet och att professor Reuterskjölds respekterade privaträttsliga författarskap förskaffat oss en fjärde plats i Folkrättsinstitutets illustra samling synes dock redan mana till en särskild svensk akademisk lärostols skapande. De folkrättsliga diskussioner, vårt politiska läge måste frammana — tänk endast på Karlstadskonventionens, Ålands- och neutralitetsfrågornas³ aktualitet — gjorde det äfven till ett diplomatiskt intresse att äga en inhemsk folkrättslig doktrin. Det var en tid, då Cartesius' Stockholmsvistelse ansågs som den svenska filosofiens högsta gloire; hur länge skola Grotius' och Pufendorfs förbindelser med vårt land förbli den svenska juris gentiums väsentligaste arfvedel? Tanken

¹ Se *Annales de l'Union interparlementaire* (1910—1912) par Chr. L. Lange. — En intimare samverkan med Institutet synes nu väl möjlig, då detta af Carnegie erhållit en årlig subvention på 100,000 fr., närmast ägnad att utveckla dess byrås och sekreterariats verksamhet.

² *Krigels lagar* synes bli hans sista standard-work. Se min rec. i *R. G. D. P.*, nr 2, 1912.

³ Det måste i detta samband framhållas som ett önskemål, att vi snarast få en fullgod pendant till Em. Descamps' neutralitetsstudie *L'Etat neutre à titre permanent* (Bruxelles 1912), hvilken kunde komplettera Kléens redan föråldrade utredningar och den famösa riksdagsmotionens summariska betraktelser.

på en skandinavisk folkrättslig tidskrift — i likhet med de franska, belgiska, amerikanska, italienska och tyska¹ — kunde väl slutligen först vinna mognad, när den svenska vetenskapen arbetat sig fram till en åtminstone jämbördig plats i Norden. Det lilla Holland besitter än i dag ett nog så betydande världsrykte genom de folkrättslärare, som teoretiskt och praktiskt försvara dess klassiska traditioner. Men namnen Asser, Jitta, Louter, van Eyssinga äro också knutna till akademiska lärostolar, de Beauforts och den Beer Poortugaels till högsta diplomatiska och militära ämbeten. Ett sådant exemplum ad imitandum borde ej lämna oss någon ro, ej komma oss att dröja inför eventuella anslag, som vår värdiga plats i det vetenskapliga umgänget kunde fordra.

Med denna appell till inhemskt initiativ vill jag här i all korthet fästa uppmärksamheten på några publikationer, som i eminent grad illustrera de olika versamhetsfält och tendenser, som den folkrättsliga verksamheten utomlands f. n. med sådan ifver ägnar sig åt.

*   *

Som ett monument af tacksam hyllning i genombrottets skede ter sig det galleri af de folkrättsliga pionjärernas stoder som *Carnegie Institution of Washington* börjat resa under ledning af den eminente ledamoten af Folkrättsinstitutet, professor J. B. Scott. En för studier, konsultation och referenser lättillgänglig upplaga af mästarnes skrifter är äfven direkt motiverad af det stigande behovet af material i den akademiska undervisningen samt det kända faktum, att åtminstone de ursprungliga editionerna ofta nog med stor svårighet blott kunna anträffas i bibliotekens dunkel samt att deras språk — den forna kosmopolitismens latin — bjuder hinder för en modern baccalaureus. Den serie, som här planeras, vill genom sitt omsorgsfulla urval bli ett konkret uttryck för den

¹ *Revue generale de droit international public, Revue de droit international et de legislation comparée, American Journal of international law, Rivista di diritto internazionale*; prof. Nippold, Schücking, v. Bar m. fl. planera ett nytt organ vid sidan af *Zeitschrift für Völkerrecht und Bundesstaatsrecht* och Niemeyers *Zeitschrift für internationales Recht*.

Corpus juris gentium, hvars füllbordan till allmän giltighet och sanktion är vår nutidssträfvans syfte.

För dem, som anse Hugo Grotius ha lika obestriddt grundlagt den folkrättsliga vetenskapen med sin *De jure belli et pacis* (1625) som Adam Smith den nationalekonomiska med *Wealth of nations*, kunde det synas befogadt att här låta denna odödliga skrift utan vidare inta den första platsen. Men Mr. Scott har velat skipa historisk rättvisa. Det är numera visst, att den store holländaren var i mycket skyldig sin framgång åt föregångare som lånat både material och idéer.

Där voro italienaren Legnano (1360), tysken Brunus (1548), spanjorerna Victoria, Ayala och Suarez (dennes *Tractatus de legibus* 1612 är ju den första skissen till ett staternas lagbundna samhälle), engelsmannen Gentilis slutligen, hvars *De jure belli* (1598) är Grotii direkta modell: alla ha de erbjudit integrerande element i den väldiga syntesen, som vår svenske segerkonung skulle hålla kär nog att medföra under sin hufvudkudde. Det vore då en historisk lapsus att förbigå denna initierande areopags alster, när *De jure belli et pacis* samt *Mare liberum* (det berömda tolfte kapitlet ur *De jure prædæ*) beslutits till en slutgiltig edition. Det förefaller mig endast som om äfven Honoré Bonets *L'arbre des batailles* (1335) samt Christine de Pisans *Livre des faits d'armes et de chevalerie* (omkr. 1400) förljänat en motsvarande uppskattning. Professor Nys auktoritet förefaller mig i det fallet väga tungt¹.

Bland Grotii efterföljare intaga obestriddligen Richard Zouche, van Bynkershoek och Pufendorf några af de främsta platserna, och en svensk glädes särskildt åt att den senares skrifter nu skola framträda i nytt ljus. Ty han var lundensisk professor och stockholmsk rikshistoriograf länge nog (1670—88) för att äran blir svensk af hans verks lärda meriter och dess grundläggande uppfattning af folkrätten som den naturrättsliga häfdens tillämpning på nationernas inbördes förhållande. — Af 1700-talsverken medtar samlingen Wolffs och Vattels samt de, särskildt i prisfrågor, ytterst intressanta åsikterna af de engelska domarne Stowell, Marshall, Story, Jenkin, Ward, etc. — Bland senare folkrättslärare komma de bägge Mar-

¹ Se *Le droit de la guerre et les précurseurs de Grotius* (1882).

tens att företrädas af *Causes célèbres* och *Précis du droit des gens* samt Heffter med *Das europäische Völkerrecht der Gegenwart*. Samtliga dessa volymer komma att innehålla såväl en trogen reproduktion af originaltexten som en engelsk öfversättning med kommentarer.

Den klassiker, hvars verk först kommit att föreligga i den Carnegieska samlingen, är amiralitetsdomaren Richard Zouche (1590—1660). Hans kuriösa skrift om den fecialiska rätten¹ har med utomordentlig omsorg utgifvits i det latinska originalets egen utstyrsel af Zouches efterträdare i Oxfords kateder, den berömde folkrättsläraren Th. E. Holland, den engelska öfversättningen har ombesörjts af doktor Brierley. Fastän bizarr och något konfys till sin disposition är denna afhandling beaktansvärd framför allt i så måtto, som den utgår från fredens tillstånd som det ursprungliga och naturliga samt först framvisar existensen af en verklig *jus inter gentes*. Dess studium blir också till en saftig och inspirerande lektyr, i det den vimlar af vyer och uppslag, till hvilka det är lätt att ge en aktuell anknytning. Eget nog är likafullt hela boken framställd i frågeform, och teserna illustreras framför allt med citat ur antika auktorer samt hänvisningar till den gamla och — mera sällan — samtida historien. Det är den sokratiska akademiens praktik, som författaren därmed säger sig vilja följa.

Fecialernas skola, efter hvilken Zouche uppkallat sin afhandling, grundlades af Numa Pompilius, som anförtrorde dem att undersöka öfverenskomster, fördrag och oförrätter begångna mot allierade eller andra folkslag, att ge sitt utlåtande om sändebuds utskickande, om begäran af godtgörelse, om vänskapsförbindelsers uppsägande, om krigs förklarande och om det vederbörliga fullföljandet af beslut i sådana frågor. I pandekterna, hos latinska som grekiska författare finner man spår af deras sentenser. Före Bentham definierar Zouche den internationella rätten som härledd ur naturens fundamentala lagar eller hvilande på en allmängiltig öfverenskommelse. — Bland de orsaker, som lätteligen leda till krigisk konflikt hänför Zouche hvarje försåtligt uttolkande af

¹ *Juris et judicii fecialis, sive juris inter gentes, et quaestionum de eodem explicatio, qua, quae ad pacem et bellum inter diversos principes aut populos spectant, ex praecipuis historico jure peritis exhibentur.* (1650).

gällande fördrag. Som exempel på hur lättfärdigt krig kan inledas anför han, enligt Bodinus, att skoterna angrepo pikterna, med hvilka de lefvt i 600-årig fred, under den förevändningen att några hundar blifvit stulna från dem. Panama- och Tripolisfallen blefve ju den moderna illustrationen till dessa ämnen! — På tal om krigsförklaringens nödvändighet anför han kommentatorerna till kejsar Ferdinand II:s förebråelser mot Gustaf II Adolf att ha börjat det 30-åriga kriget utan uttryckligt meddelande. — Bland otillåtna krigsbruk räknar han: att ej ge pardon, att döda kvinnor och barn, att vägra fiender begrafning, att profanera heliga platser och grafvar. Haagreglementena äro knappast strängare. — Skiljedomen har i Zouche en intresserad förespråkare, och han hänvisar härvid till de domstolar, åt hvilka grekiska amfiktyoner och galliska druider gifvit sitt namn. Likaså rekommenderar han det sätt, hvarpå horatiärs och kuriatärs bravur fick afgöra en tvist, som annars kostat krigets förlängning. Ett ögonblick slår det en, att kanske den chauvinistiska hänförelsen kunde beljäna sig af de olympiska lekarna i liknande syfte! — Äro gränsfästningar kränkande för det goda vänskapsförhållandet? Med Grotius svarar Zouche, att detta beror på deras direkta syfte. Kanske skulle de ryska Eckerö-intentionerna fallit under hans dom? — I ett kapitel om succesiva fördrag, ambassadrätt¹ etc. lägger man märke till några historier af svenskt ursprung. För att belysa vikten af en riktig titulering förmäler Zouche, att Gustaf II Adolf i en skrivelse skulle undanbedt sig den förolämpning, som vissa tyska furstar begått mot honom genom att uteglömma konungatiteln af Guds nåde å ett missiv. Han berättar vidare, att konung Henrik (Erik?) af Sverige genom sin broder Johan friat till Elisabeth af England men att denna svarat, att hur gärna hon än ville utbyta ett fängelse mot en tron, hon dock ej kunde frångå sin princip att ej ge sitt ja ord till någon, hon själf ej sett! — Bland privaträttsliga problem berör Zouche frågan, om den som lefvat

¹ Zouche har äfven, 1657, utgifvit en bok *De legati delinquentis judice competente*, där han mot nutida åsikt ej anser den diplomatiska exterritorialiteten sträcka sig till legationens personal. — Hvad beträffar frågan, om ett sändebud har asylrätt i sitt hus för dem, som fly dit, beror detta, säger han, på den furstes tycke, där ambassadören är akrediterad.

lång tid i främmande land och där ingått gifte, därmed skulle anses ha afstått från sitt egna medborgarskap. Fastän i förändrad form lever ju denna diskussion i de debatter, som bl. a: den svenska utomlandskongressen nyligen fört om den 10-åriga frånvarons betydelse för nationalitetens förlust. I en afdelning om kontrahand, kaperi och priser synes Zouche hylla principen om den privata egendomens okränkbarhet till sjöss. — På tal om stormning, gisslan, legitima vapen etc. återkommer han oförmodadt nog till Gustaf II Adolf med frågan om denne med rätta inföll med sin armé i Tyskland. Refererande till Burgus *Commentaries on the Swedish war* och Arlanibaeus *Swedish arms* anför han här debatten mellan de kejserliga och protestanterna:

Ett kort öfverslag som detta visar redan, hur vidt Zouches intresse spänner sig, och bringar än hans arkaiserande framställning icke några positiva lösningar (hans afsikt är ju en helt annan), så har han dock med friskhet och fördomsfrihet gripit sig an de teman, hvilkas omgestaltande betydelse i framtiden han förutsåg. Det är ett värdefullt dokument man har att tacka det amerikanska initiativet för, och man må tillönska det all framgång i den planerade monumentalafortsättningen.

* * *

Af stort intresse ur retrospektiv och jämförande synpunkt är den utredning öfver skiljedomsinstitutet i det gamla Hellas, som A. Roeder nyligen offentliggjort i en skriftserie rörande fredsrörelsen och den juridiska världsorganisationen, som den norska Nobelkomitén påbörjat¹.

Framställningen omfattar tiden 740—100 f. Kr. och återger ett 80:tal fall af fakultativ som obligatorisk skiljedom mellan de små staterna grupperade kring Athen och Sparta. Fullt internationellt är väl knappast detta institut; då det endast (med 3 undan-

¹ *Publications de l'Institut Nobel Norvégien*, t. I, *L'arbitrage international chez les Hellènes*, 1912, 322 p. — Bland medarbetare i denna serie märkas Achille Loria, L. Oppenheim, Ph. Zorn, H. Lammusch, P. Renisch, H. Federspiel. Någon skandinavisk författare synes, betecknande nog, ännu ej varit ifrågasatt utom den nu debuterande.

tag) fann sin tillämpning mellan hellenska parter, men i öfrigt har det väsentligen samma särmärken som det moderna arbitraget; detta hvad angår såväl kompromissen som proceduren och verkställandet af domen; då som nu hade det senare sin sanktion i staternas ömsesidiga beroende och faran att genom bristande uppfyllelse ådra sig uteslutande från den juridiska reciprociteten. Sentensens revision motiverades på samma grunder som i dag äro gällande. Beträffande valet af domare, utgjordes dessa vanligen af främmande städer, korporationer och råd men äfven af enskilda personer¹. Någon permanent domstol med valda supra-nationella domare fanns däremot ej. Det är först och främst på denna punkt, som det moderna framsteget gör sig gällande. Tvisterna utgjordes hufvudsakligast af gräns- och territoriefrågor, och äfven härvidlag gör sig sålunda en betydande åtskillnad tillkänna mot den nutida utvecklingens rika gestaltning. Man kan slutligen ej undgå det intrycket, att det hellenska arbitragets rent praktiska natur saknade något af den pacifistiska idealism, som kännetecknar våra dagars skiljedomsinstitut.

Af symptomatiskt intresse är likväl Perikles idé att förena alla grekiska stater på kontinenten, i Mindre Asien, på Traciens och Macedoniens kuster samt öarna till en stor liga med uppgift att befordra alla konflikters fredliga biläggning. Som Plutarkus berättar, misslyckades denna vidsynta plan — till hvilken drömmen om Europas Förenta Stater synes vara en modern motsvarighet —, men den gaf upphof till de ständiga skiljedomsfördrag, som några grekiska städer senare slöto sinsemellan.

Framställningen tilltalar genom vetenskaplig grundlighet — till stor del hvilat på nyligen funna inskriptioner — och metodisk klarhet; äfven för den praktiske handhafvaren af de ständigt mer betydande medlings- och skiljedomsinstrumenten synes den bjuda värdefulla tjänster.

* * *

---

¹ Eget nog berättigade de Olympiska spelens läger i några fall till skiljedomsarens auktoritet.

Den betydelse man med all rätt bör tillmäta Haagparlamentet för folkrättens utveckling har i Tyskland föranlett startandet af ett vetenskapligt verk, som uteslutande vill ägna sig åt de teoretiska och praktiska problem, som den tredje Fredskonferensen skall få om händer. Samlingen står under ledning af prof. Schücking i Marburg, och två volymer ha hittills utkommit¹. De rikta sig i sin lättillgängliga form lika mycket till regeringarnas förberedande studiekommissioner som till universitetens lärskaror.

Dr. Wehberg, som genom sina föregående arbeten² gjort sig väl uppskattad som en grundlig kännare och kritiker af internationella skiljedoms- och jurisdiktionsproblem, tar i den föreliggande volymen i betraktande frågan om en verklig statslig domstol för mellanfolkliga tvister.

Som bekant visar det nuvarande tribunalets procedur väsentliga brister, hvilka äro gemensamma med skiljedomens inneboende egenskaper. Domaren afgör tvisten mera *ex æquo et bono* än efter fasta principer; i de fall, då han sitter i sitt eget lands affär, fattar han sin sak mera som den diplomatiska medlarens än den strikte lagtolkarens; oaktadt de 250 skiljedomar och 12 tribunalsentenser vi äga, har sålunda ingen fasthet i rättsbildningen vunnits. Skiljedomsförfarandet är slutligen långt, besvärligt och kostbart och kan ej ifrågakomma för smärre fall, som diplomaten ej har något intresse att ge politisk färg åt. Å andra sidan äro utrikesministerierna öfversvämmade med internationella tvister, som vänta sitt afgörande, och från flera håll — särskildt handelskamrarna — har begäran framställts om en vigare och mer ändamålsenlig inrättning, som på samma gång kunde tillfredsställa juristernas anspråk på en verklig mellanfolklig codex' utveckling genom praxis och prejudikatens konsekvens.

Vid den andra Fredskonferensen framställdes af den amerikanska delegationen förslag att upprätta, vid sidan af 1899 års

¹ *Das Werk vom Haag*, Duncker & Humblot, Leipzig, 1912. I. Dr. Hans Wehberg, *Das Problem eines internationalen Staatengerichtshofes*, s. 244. II. W. Schücking, *Der Staatenverband der Haager Konferenzen* s. 330.

² *Kommentar zu dem Haager Abkommen betreffend die friedliche Erledigung internationaler Streitigkeiten*, Tübingen 1911. *Ein internationales Gerichtshof für Privatklagen*, Berlin 1911.

tribunal, en permanent Cour de justice arbitrale, och ett önskemål voterades om denna's iscensättande, så snart enighet vunnits angående sättet för val af domare; de smärre makterna ville nämligen ej medge de större någon förmånsrätt härvidlag. Den lösning, som af Londondeklarationen 1909 gafs åt denna valfråga beträffande prisdömstolen rekommenderades sedermera af den amerikanske understatssekreteraren Ph. Knox till makterna som antaglig äfven hvad den föreslagna rättsdömstolen anginge. Detta projekt vann emellertid föga anslutning.

Mot nämnda domstol kan man f. ö. i hufvudsak anmärka att den ej frångår skiljedomsproceduren för den strikta rättens princip. En verklig domstol i stil med den pan-amerikanska i Kartago vore därför att föredraga. Den skulle äga kompetens i första instans mellan enskilda personer och främmande stater eller vice versa samt som kassationsdömstol i fall af internationella tvister af privaträttslig natur, grundande sig på världsfördrags uttolkning eller en inhemsk domstols tillämpning af den internationella rätten. — Vid den stundande interparlamentariska konferensen i Genève torde detta förslag komma före, och det är ej uteslutet, att det vinner sympatier, då Folkrättsakademiens organisation synes ge en möjlighet till samarbete i Haag mellan rättslärare och domare på utbildningen af den lagcodex, den mellanfolkliga domstolen skulle ha att tillämpa.

I all korthet är med dessa rader skizzen gifven till den bok, Dr. Wehberg med sällsynt sakkunskap och rik dokumentering gifvit om problemet i hela dess omfång. För den, som vill föra detta lika viktiga som ömtåliga spörsmål framåt, föreligger alltså en källa till studier, som måste visa sig af synnerligt värde.

Vid sidan af prof. Nippold¹ intar prof. Schücking i Marburg f. n. den ledande ställningen bländ de moderna folkrättslärare, som genom vetenskaplig bearbetning och utredning vilja bringa till mognad de begrepp och organ, som karaktärisera särskildt den diplomatiska fredsföringen i Haag. Genom sitt verk om Fredskonferensernas statsförbund har Schücking markerat det radikala anslaget i denna skolas program, och hans idéer ta ofta nog färg af Nobelpris-

¹ Se särskildt: *Die zweite Haager Friedenskonferenz*, I, II, 1911.

mål mellan de bortåt 500 internationella föreningar, som f. n. existera¹, och detta särskildt vid de kongresser, som årligen hållas till ett antal af nära 200². Till underlättande af detta upplysnings- och organisationsarbete tjänar den månatliga revyen genom de fullständiga uppgifter den meddelar om de internationella sammanslutningarnas eller mötenas uppgift, program etc. Därjämte innehåller den notiser om företag af mellanfolkligt intresse samt orienterande artiklar öfver ämnen af mondial natur. Socker-, sprit-, opium-, dyrtids- och växelkonferenserna ha sålunda behandlats af redaktionen bestående af senator La Fontaine, vetenskapsmannen Paul Otlet och undertecknad; de internationella utställningarna, den ekonomiska, kommersiella och tekniska utvecklingens världs-betydande problem ha sin gifna plats. Den Interparlamentariska Unionen, det-internationella åkerbruksinstitutet i Rom, den internationella syndikalismen, den Ekonomiska Unionen, lufttrafikens reglering³, de internationella associationernas juridiska regim etc. ha varit föremål för utförliga framställningar af auktoriteter på resp. områden. Må det vara nog sagdt för att antyda tidskriftens betydande roll och anbefalla den åt hvar och en som aktivt vill bidra till den internationella organisationens utveckling!

¹ Se *Officens Annuaire de la vie internationale*, t. I, 1910; 1350 p.; t. II, 1912, 2000 p. samt *Actes du congrès mondial*, t. I, II, 1910.

² En utförlig karaktäriserande förteckning meddelas i revyens annex.

³ I artikeln »*L'air et l'avenir*» (t. III) har jag sammanfattat en del element af min doktorsafhandling om luftlagstiftningen i krigs- som fredstid, hvilken utkommer under hösten.

Strödda meddelanden.

Latifundiebildningen som orsak till köttnöden i Tyskland är ett tema, som af sakkörstandige allt oftare anföres uti den ständigt pågående diskussionen om bristen på kött på den tyska märknaden. Rätten att stifta fideikommiss, med vederbörligt tillstånd visserligen, existerar alltjämt i Tyskland och tillämpas flitigt. Blott i Preussen förvandlas årligen 26,000—48,000 har till fideikommissegendom. Härvid sammanköpas ofta bondgårdar för att bilda större gods passande för ändamålet. Men, såsom Prof. Sering nyligen påvisat, är kreatursbeståndet pr hektar på de stora gårdarne blott tredjedelen och därunder af hvad det är på de små bondgårdarne. Blott bondeståndets bevarande eller rättare förökande genom inre kolonisation kan tillgodose Tysklands med stigande folkmängd ständigt ökade behof af kött.

För öfrigt bidrager denna latifundiebildning äfven till befolkningens minskning på landsbygden. Det är förunderligt, att Tyskland med sina strälvanden för inre kolonisation och socialpolitik öfverhufvud alltjämt tillstodjer stiftandet af stora jordfideikommiss, något som synes gå stick i stäf mot en förständig jordpolitik i våra dagar. Men saken torde förklaras däraf, att äfven bonde jorden genom *das Anerbenrecht* i stor utsträckning fått fideikommiss natur.

P. F.

Maktfaktorer i Förenta Staternas kongress. Ett godt exempel på den betydliga skillnaden mellan juridisk kompetens och faktiskt inflytande lämnar Prof. HARTS nyligen utkomna arbete »*Actual government as applied under American conditions*» (New York 1910). Han ägnar här ett kapitel åt frågan om de faktorer, som inverka på kongressens beslut i Förenta Staterna.

Trots maktdelningsteorien har ju som bekant presidenten blifvit en af dem, hvars ord väga tyngst i representationen. Hans »budskap» tilldraga sig vanligen mycket stor uppmärksamhet. Härtill inskränker sig emellertid ej hans inflytande. På grund af hans personliga förbindelser med husens medlemmar kommer hans uttalade vilja att betyda mycket. Han framhåller sina önskningsar eller antyder, att han kommer att använda sitt veto, om ett för-

slag ej modifieras. Somliga presidenter ha utöfvat påtryckning genom att hota att ej taga hänsyn till de medlemmars önskningsar med afseende på ämbetsutnämningar, som sätta sig emot hans älsklingsidéer. På samma sätt åtalades Buchanan 1860 för att ha lofvat att belöna medlemmar för deras vota genom att gifva ämbeten åt deras vänner. Betydlig makt ha partiernas ledare inom och utom kongressen, som alltjämt rådslå med hvarandra, hvarvid hufvudvikten fästes vid frågan, om en åtgärd kan betraktas som gagnelig eller skadlig för nästa val. De utöfva sitt inflytande genom de förberedande utskotten, men om husets majoritet är afgjord, måste de ibland gifva efter, för att ej se sig beröfvade sin makt.

Bakom den organiserade kongressen och partiledarna står emellertid den allmänna opinionen. Medlemmarna af de båda husen äro omsorgsfulla tidningsläsare, men mera än något annat taga de hänsyn till privata bref och telegram från inflytelserika valmän. Både organisationer och enskilda söka därför också ofta att inverka på lagstiftningar genom att utsända cirkulär till valmännen med uppmaning till dem att i bref till sin senator eller representant uttala sig för eller emot ett lagförslag, som är under behandling.

Af synnerligen stor vikt är vidare den legislativa causus, hvars beslut i själfva verket betraktas som absolut bindande för partiet, men som dock ej så ofta användes numera, sedan utskottsorganisationen stärkts.

Förf. vidrör i fortsättningen utskottsbehandlingen och den stora vikt, som därvidlag tillkommer det sidoinflytande, som innefattas under de kända termerna »log rolling» och »the lobby».

I likhet med t. ex. Bryce rubricerar han den rena korruptionen i kongressen som en mycket sällsynt företeelse, fastän han erkänner att några exempel kunna uppletas, t. ex. från inbördeskrigets tid. Då och då kan man emellertid träffa på den form, att en medlem af representationen som gifva mottager eller till underpris erbjudes aktier eller obligationer, hvars värde beröres af en ifrågasatt lagändring, under den tysta förutsättning, att han i parlamentet skall arbeta till bolagets i fråga fördel.

De amerikanska delstaternas legislaturer. Vid sidan om de många framställningar som lämnats af Förenta Staternas förbunds-författning är det påfallande, huru litet intresse man i allmänhet ägnat åt delstaternas konstitutioner, som i själfva verket dock ha så stor betydelse, i det att som bekant synnerligen viktiga delar af lagstiftningen i Förenta Staterna lämnats åt småstaterna. Ett försök att i korthet karaktärisera den författningstyp, som man i dessa konstitutioner påträffar, har nyligen gjorts af ERNEST BRUNCKEN i *Jahrbuch f. Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirtschaft im*

Deutschen Reich. De yttre dragen af denna typ, den stränga makt-delningsen mellan guvernör och representation, tvåkammerssystemet, referenduminstitutionen o. s. v., äro allt för väl kända för att här behöfva omnämnas. Förf. ägnar i själfva verket också hufvudparten af sin framställning åt sedvanerätt och arbetsordning. Af störst intresse är hans skildring af den äfven i denna tidskrift förut omnämnda fullständiga bristen på verklig ledning af arbetet, som här likaväl som i förbundskongressen gör sig kännbar. Han söker emellertid att härvidlag visa, att denna brist är mycket skarpare utpräglad i delstaterna än i unionen. Maktindelningen förhindrar ju guvernören att taga någon befattning med det parlamentariska arbetet, och det surrogat, som man i unionen funnit i utskotten, blir här ännu sämre på grund af frånvaron af det utskott, som där ger någon grad af fasthet åt det hela: arbetsordningsutskottet. Och i själfva verket är det här i än högre grad än i kongressen i Washington till utskotten, som det verkliga afgörandet öfver de tusentals lagförslagen förlägges. Plenarbesluten äro blott ett formellt inregistrerande af hvad utskottet i fråga redan afgjort, men i regel medhinner man ej ens i detta någon verklig debatt. Blott i undantagsfall i spörsmål, som väckt större strider i landet, har man kunnat finna, hurusom ett stort antal vanligen juridiskt bildade förespråkare för den ena eller andra ståndpunkten sändts att inför utskottet framlägga skälen pro et contra.

Lagförslagen äro, så fort de ej i verkligheten komma från guvernören eller någon af de många politiska sammanslutningarna, ytterst illa affattade, så att domstolarna ha en svår uppgift att konstruera fram en tydning, som kan lösa motsägelser och fel. Försök att afhjälpa dessa formella brister ha gjorts, bl. a. genom tillsättande af de s. k. »legislative reference departments», hvilka ha i uppgift att förteckna litteratur öfver spörsmål, som äro under debatt. I samband härmed har man på flera håll tillsatt tekniska sakkunnige för att tillhandagå med upplysningar. Allt detta har emellertid ej afhjulpit och kan ej afhjälpa bristerna. Maktdelningssystemet har emellertid så stora fördelar, att man ej vill utbyta det mot en parlamentarisk styrelse med dess partiregemente.

Till sist framhåller förf. skälen till att alla dessa missförhållanden äro så mycket svårare i delstaternas legislaturer än i kongressen. Man har ej tid att ordentligt behandla spörsmålen, i det att representationen är samlad blott ett par månader hvarje år. Man har ej de yrkespolitici, som dock i kongressen representera en betydlig fond af duglighet och vana, utan efter ett par år förnyas kamrarna tämligen fullständigt. Partiorganisationerna bry sig ej om att söka förskaffa sig ledningen, emedan alla dessa lagstiftningsspörsmål ej äro partiskiljande. Till sist karakteriserar han legislaturerna som en samlingsplats för medelmåttor, där knappt en enda verklig statsman står att uppleta, och framhåller korrupsionens fördärfliga inflytande i några af de allra viktigaste staterna, såsom New York, Pennsylvanien och Illinois.

Det politiska lifvet på Cuba. Till de stater, i hvilka under senare år proportionella val införts, hör äfven Cuba, som efter ett försök med minoritetsrepresentation under 6 års tid, år 1908 fick en proportionell valmetod. I årets första häfte af *Revue politique et parlementaire* lämnar presidenten i deputeradekammaren på Cuba, ORESTES FERRARA en entusiastisk skildring af den nya metodens verkningar, hvori man finner en del intressanta uppgifter angående det politiska lifvet på ön. Partien äro och ha alltid varit blott två, detta på grund af det förr använda listvalssystemet i stora valkretsar och äfven efter föredömet från Förenta Staterna, hvilket alltid haft mycket stor betydelse. Då och då har ett tredje parti uppstått, men har omedelbart måst förena sig med något af de gamla för att ej gå under. Det politiska intresset är synnerligen stort inom alla folklager, hvarför partierna äro ytterst folkligt organiserade. Hvarje stadsdel har sin »primarie», hvilken sänder representanter till partiförsamlingen i staden, öfver hvilken i sin ordning står provinsförsamlingen och allra högst en nationalförsamling. Och i själfva verket är det ej parlamentet, som leder landets allmänna politik, det är ej där, som partiprogrammen födas, utan representanten är beroende af alla dessa församlingar. Stundom mottager han imperativt mandat i någon bestämd ny fråga, och båda partiens riksdagsmän äro bundna af beslut som fattats i församlingarna. Den stora massan får sin politiska uppföstran under dessa diskussioner och är också synnerligen lifaktig i politiskt afseende, och pressen är starkt utvecklad. Förf. finner, att de politiska partien härigenom ha utöfvat en betydelsefull uppföstrande verksamhet på hela folket, och härvidlag finner han ej nog berömmande ord för den proportionella valmetodens gagneliga inverkan. Den utjämnar striderna, gynnar goda kandidater och hindrar de lokala intressena att göra sig gällande. Någon uppdelning i smärre partier har ej låtit sig förmärka. Däremot har metoden ej kunnat hindra dekapitering, hvarför äfven förslag till förändring i denna punkt har framställts.

1911 års engelska folkräkning. Några af de viktigaste resultaten af 1911 års engelska folkräkning äro nu kända, och en del siffror publiceras här efter *Zeitschrift für Socialwissenschaft*. Hela Storbritannien och Irlands folkmängd utgjorde tillsammans 45,216,665, och ökningen under de senaste 10 åren uppgick till $3\frac{3}{4}$ million eller 9,1 %. Starkast var tillväxten i Wales med 18,1 % samt England med 10,5 %, svagare i Skottland med 6,4 %. Irlands folkmängd hade däremot äfven under detta årtionde minskats, om än i mindre grad än under någon tioårsperiod sedan år 1841 eller blott med ungefär 77,000 personer (1,7 %). Under de 70 senaste åren har dess sammanlagda befolkningsminskning uppgått till nära 3,800,000 personer, och dess folkmängdssiffror är nu 4,380,000.

Kvinnoöfverskottet uppgår i England och Wales till bortåt 1,200,000, men skulle hafva varit något mindre, om ej en del synnerligen ifriga sufragetter fått det infallet att under den natt, då folkräkningen ägde rum, lämna sina hem och kampera i det fria eller i tält för att ej räknas med af männens förhatliga regering. Deras antal var emellertid ej så stort, att det kunde nämnvärdt inverka. Å andra sidan ha antagligen ungefär 10,000 män, som sysselsatts i krigstjänst eller på flottan, ej medräknats.

Stadsbefolkningen i England och Wales utgjorde ungefär 28 mill., landsbygdens 8 mill. Men i motsats mot den föregående tioårsperioden, då landsbygdens invånareantal ej nämnvärdt ökades (2,9 % mot för städerna 15,2 %), har under de sista 10 åren städernas och landsbygdens folkmängd tillvuxit i ungefär samma proportion eller med resp. 11,1 % och 10,2 %, alltså ett fullständigt afbrytande af den föregående utvecklingen, som är af synnerligen stort intresse. I detta sammanhang gör man den iakttagelsen, att ej som förut de allra största städerna haft att uppvisa den relativt största ökningen, utan städer med 30—40,000 invånare, som ökat sin folkmängd med 23,3 %.

En helt annan bild än England och Wales uppvisar Skottland. Äfven här har visat sig en begynnande affolkning af landsbygden, fastän i mycket mindre utsträckning än i Irland. I hvartenda landtligt grefskap har folkmängden minskats. Detta är ej någon ny företeelse, men den har hastigt påskyndats under de sista 10 åren.

Frankrikes nationalförmögenhet. EDMOND THÉRY har nyligen offentliggjort en beräkning af den franska nationalförmögenhetens storlek, som i *Zeitschrift für Sozialwissenschaft* refereras. Han uppskattar den till 289,782 millioner francs år 1908 emot 16 år förut 242,000 millioner francs. Per individ uppgår förmögenheten till åker och äng till ett värde af 1,925 francs, byggnadstomter 1,475 francs, boskap och landtbruksredskap 200 francs, industrikapital 250 francs, aktier och obligationer 2,650 francs, reda pengar 225 francs, personlig egendom 525 francs samt hästar, vagnar och automobiler 50 francs.

K. T.

Till red. insända skrifter:

- Annuaire de la législation du travail.* Publié par l'Office du Travail de Belgique. 15:e année. 1911. Tome I. Bruxelles 1912.
- Arbetsstatistik.* XIV. Undersökning angående pappersindustrin i Finland. På uppdrag af Industristyrelsen och under dess öfverinseende verkställd af G. R. SNELLMAN. Hfors 1912.
- Arbetsstatistisk Tidskrift,* utg. af Industristyrelsen i Finland. Årg. 6. N:r 2-3. Hfors 1912.
- Ekonomiska Samfundet i Finland.* Föredrag och förhandlingar. Band VII. H. 3-5. Hfors 1912.
- Finsk Tidskrift,* utg. af R. F. v. WILLEBRAND. T. LXXII. H. VI. T. LXXIII H. I-III. Hfors 1912.
- Försäkringsföreningens Tidskrift.* 1912. H. 3. Sthlm 1912.
- Historisk Tidskrift,* utg. af Svenska Historiska Föreningen genom TORVALD HÖJER. Årg. 32. H. 2. Sthlm 1912.
- Industria.* Svenska arbetsgifvareföreningens tidning, utg. af AXEL BRUNIUS. Årg. VIII. N:r 12-18. Sthlm 1912.
- K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik.* Arbetsstatistik. A: 9. Redogörelse för lockouterna och storstrejken i Sverige år 1909 III — B: 10. Registrerade sjukassors verksamhet år 1910. — F: 2. Kollektivaftal i Sverige träffade under år 1909. Sthlm 1912.
- La vie internationale.* Revue mensuelle des idées, des faits et des organismes internationaux. Tome 1er. 1912. 1-3. Bruxelles.
- L'union des associations internationales.* Bruxelles 1912.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle.* 1912. H. 2. Gefle 1912.
- Mercator.* Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. VII. N:r 25-38. Hfors 1912.
- Nationalökonomisk Tidsskrift.* Udg. af Nationalökonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. 1912. H. 3-4. Kbhvn 1912.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1912. H. 4-5. Sthlm 1912.
- Samling af anmälningar till sjukkasregisteret.* 1912. N:r 1. Sthlm 1912.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift.* Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 10. H. 6-8. Sthlm 1912.
- Social Tidskrift.* Årg. XII. H. 7. Sthlm 1912.
- Sociala Meddelanden,* utg. af K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. 1912. N:r 5-7. Sthlm 1912.
- Statistisk Månadsskrift,* utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Årg. VII. H. 5-7. Sthlm 1912.
- Statistisk Årsbok för Helsingfors stad.* 1909. Utg. af Helsingfors stads statistiska kontor. Hfors 1912.
- Statsökonomisk Tidsskrift,* utg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. 1912. H. 1-2. Kria 1912.
- Svensk Tidskrift,* utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. II. H. 4-5. Sthlm 1912.
- Tiden.* Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. af Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING och RICKARD SANDLER. Årg. 4. N:r 6-9. Sthlm 1912.
- Tidskrift,* utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 48. H. 3. — Bilaga. Hfors 1912.
- GRÖNLUND, OTTO, Om olika former af referendum. Akademisk afhandling. Lund 1912.
- MORGENSTIERNE, BREDO, Den norske Forvaltnings- og Nærings-ret. Kria 1912.
- —, Norsk Socialstatistik. Befolknings-, Nærings- og Finansstatistik. Kria 1912.

Innehåll:

- Pontus Fahlbeck,** Ekonomisk krigsberedskap. Några synpunkter.
- Hjalmar Haralds,** Kvinnan i statstjänst. En granskning af löneregleringskommitténs förslag.
- Fritz H:son Brock,** Vår tobaksskattefråga än en gång. En vidräkning med tobaksskattekommitterades förslag.
- Lage Staël von Holstein,** Ur den nyare folkrättslitteraturen.
- Strödda meddelanden.**

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE
 Malmö

≡ Samtliga fonder 31, 1912 ≡
öfver 31,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

■ ■ ■

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

■ ■ ■

För bolagets lifförsäkringar gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya perspekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

■ ■ ■

≡ **Lifräntor** ≡ **Pensioner** ≡